

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Relationer i skolans värld

Tryggare kan ingen vara, eller

Anna Carlsson & Sarah Salén

Examensarbete: LAU390

Handledare: Bengt Edström

Examinator: Monica Nyvaller

Rapportnummer: HT12–2910–109

Abstract

Examensarbete, C-uppsats inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Relationer i skolans värld. Tryggare kan ingen vara, eller

Författare: Anna Carlsson & Sarah Salén

Termin och år: Hötterminen 2012

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Bengt Edström

Examinator: Monica Nyvaller

Rapportnummer: HT12–2910–109

Nyckelord: Relationsarbete, Sociala relationer, uteslutning, inneslutning, banal mobbning och sociokulturell teori.

Sammanfattning

Skolan är komplex, en mötesplats och arbetsplats där barn och vuxna tillsammans ska samarbeta. Vår strävan måste vara att alla gör sitt yttersta så verksamheten blir så bra som möjlig. Det är inte lätt, det krävs engagemang och en vilja för att nå målet. Det är mycket som spelar in i elevernas relationsarbeten, både skola och personal måste vara hjälpsamma i processerna på gott och ont. Vi finner brister i detta område i lärarutbildningen och vill därför utveckla oss i och få större kunskap i att förmedla och föra en god social relation.

Syfte: Vi vill undersöka hur elevernas sociala relationer och relationsarbete fungerar och tar sig uttryck i skolan i årskurs 3 och 4, samt hur det påverkar deras inläring.

Våra frågeställningar är:

1. På vilket sätt har elevernas bakgrund, popularitet och personlighet betydelse i deras sociala umgänge med varandra under skoltid?
2. Hur arbetar lärarna runt elevernas relationer och hur medvetna är de gällande de egna elevernas sociala relationer?
3. Vad anser lärarna/rektorer att skolan kan göra för att underlätta elevernas relationsarbeten samt förhindra uteslutningar?

Genom lärare- och elevenkäter fick vi en uppfattning om hur det faktiskt ser ut, vilket vi presenterar tillsammans med läst litteratur samt forskningsresultat. Vi vet nu med säkerhet att vi hade rätt, att detta är viktigt, speciellt gällande alla konsekvenser en uteslutning kan leda till. Dagens lärare har en medvetenhet, de arbetar aktivt med värdegrundsfrågor och att förhindra uteslutningar och andra kränkande handlingar, men vi ser också deras dilemman. Det finns egentligen inga rätt eller fel, man får se till den situationen som uppstår och handla därefter och hoppas att man har kunskapen att lyckas.

Förord

Vi har valt att arbeta på ett självständigt sätt med tät kontakt via telefon, e-post och regelbundna träffar och avstämningar. Vi inledde vårt arbete med att söka och läsa igenom intressant litteratur och diskutera dess relevans för vårt arbete, vilket vi även fortsatte med genom arbetets gång. Skrivandet har gått till så att vi har producerat texter var för sig vilka vi sedan har sammanfogat i vårt gemensamma dokument. Vid tillfällen har vi skickat vårt arbete till vår handledare Bengt Edström som har läst och kommit med synpunkter via e-post och möten på Pedagogen i Göteborg, vilket har hjälpt oss framåt i arbetet. Detta har varit ett fungerande och effektivt sätt för oss att arbeta på. Vi vill framföra ett stort tack till alla som varit delaktiga på ett eller annat sätt för att få denna uppsats klar, vår handledare, våra familjer samt alla elever, lärare och rektorer.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning, bakgrund och syfte	6
1.1	Inledning	6
1.2	Bakgrund	6
1.3	Syfte och frågeställningar	8
2	Teoretisk anknytning, centrala begrepp	9
2.1	Relationsarbete och sociala relationer	9
2.2	Uteslutning och inneslutning	10
2.3	Banal mobbning	11
2.4	Sociokulturell teori	12
3	Tidigare forskning	14
4	Metod och material	20
4.1	Enkät som vald metod	20
4.2	Urvalsgrupp	21
4.3	Arbetets tillförlitlighet	21
4.4	Etiska hänsyn	22
4.5	Konstruktion av enkät	23
4.6	Genomförande	24
5	Resultatredovisning	25
5.1	Redovisning av öppna frågor om likabehandlingsplaner	25
5.2	Redovisning av enkäterna	27
5.2.1	Frågor som besvarar vår frågeställning nr. 1	28
5.2.2	Frågor som besvarar vår frågeställning nr. 3	29
5.3	Redovisning av pedagogenkäterna	30
5.3.1	Frågor som besvarar vår frågeställning nr. 1	30
5.3.2	Frågor som besvarar vår frågeställning nr. 2	31
5.3.3	Frågor som besvarar vår frågeställning nr. 3	32
5.4	Analys	34
6	Diskussion och slutsatser	39
6.1	Metoddiskussion	39
6.2	Resultatdiskussion	40
6.3	Slutsats	41
6.4	Vidare forskning	42

7	Referenslista	43
7.1	Tryckta källor	43
7.2	Elektroniska källor	44
8	Bilagor	45
8.1	Bilaga 1 – Tillstånds formulär	45
8.2	Bilaga 2 – Öppna frågor om likabehandlingsplanen till rektorn	46
8.3	Bilaga 3 – Öppna frågor till pedagoger om likabehandlingsplanen	47
8.4	Bilaga 4 – Enkät till pedagogerna i årskurs 3 och 4	48
8.5	Bilaga 5 – Enkät till eleverna i årskurs 3 och 4	56
8.6	Bilaga 6 – Resultat elevenkäterna	61
8.7	Bilaga 7 – Resultat pedagogenkäterna	68

1 Inledning, bakgrund och syfte

1.1 Inledning

Vi har under våra tre år vid Göteborgs Universitet på lärarprogrammet läst inriktningen matematik och naturkunskap i barnens värld. Vi är båda personer med tidigare erfarenhet från arbetslivet och då inom reklam- och transport branschen. Vi valde ämnet sociala relationer för examensarbetet i ett tidigt skede då vi ville utöka vår kunskap och få en bättre insikt i hur elevernas sociala relationer fungerar och tar sig uttryck i skolan i årskurs 3 och 4 samt om detta påverkar deras inläring. Vi har under vår utbildning fått till oss att tryggheten är en förutsättning för att varje elev ska kunna ta till sig kunskap. Vi fann att denna förutsättning nämns och framhålls men att den sedan inte följs upp med praktisk kunskap. Den kunskap vi har fått om elevernas relationer till varandra är i hur eleverna lär sig tillsammans, hur vi ska hantera situationer där elever stör andra elever eller lärare och när det uppstår mobbning. Vi går in på begreppet mobbning i vårt arbete men har valt att i så stor utsträckning som möjligt arbeta med ordet uteslutning istället, då vi blev avrårda att gå in på ämnet. Detta eftersom mobbning kan vara ett känsligt ämne och kan leda till ett negativt eller sämre resultat för oss. Vi vill undersöka hur inneslutning och uteslutning i relationsarbetet mellan eleverna påverkar dem och hur vi ska arbeta för att nå positiva resultat. Vi vill ha redskap för att uppmärksamma och stödja elevernas relationsarbete för att skapa en trygghet. Hur kan vi som lärare i framtiden arbeta med elevernas relationsarbete för att undvika negativ uteslutning för att skapa den läromiljö som påverkar eleverna positivt i sin kunskaps inhämtning.

1.2 Bakgrund

I skollagen som beslutas av riksdagen kan man finna de grundläggande bestämmelserna om skolverksamheten, bl.a. kraven på huvudmannen. I paragraferna tillhörande kapitel fem (trygghet och arbetsro) och kapitel sex (åtgärder mot kränkande behandling) kan vi läsa att utbildningen ska formos så att alla elever ska få en skolmiljö där de känner trygghet och studero. Varje skolenhet ska utarbeto ordningsregler tillsammans med eleverna, vilka rektorn sedan beslutar. Huvudmannen har som ansvar att det genomförs åtgärder dels för att förebygga men även förhindra att eleverna utsätts för kränkande behandling. Det ska varje år upprättas en plan som ska visa de åtgärder som det finns behov av (www.skolverket.se). Även om varje skolenhet ska upprätta plan mot kränkande behandling och även ordningsregler tillsammans med eleverna så finns det även mål i form av värdegrunden att arbeta mot. Kennert Orlenius (2001) beskriver värdegrundsprojektet bl.a. som att det handlar ”om att

skapa goda relationer och ett gott arbetsklimat i skolan". Att elever ska "slippa höra könsord och andra kränkande tillmälen" men också att det rör frågor om mobbning och att detta är något som "inkluderar hela verksamheten inklusive alla ämnen". Orlenius framhåller också att tid inte skall få vara en orsak utan att det ska ges tid till "samtal och diskussion" och att eleverna skall ha "stort inflytande i skolan" (s. 18).

Dysthe framhåller, med hänvisning till två artiklar av Hundeide och Aukrust, att läroprocessen är social och att det är viktigt att eleverna får lära sig att delta i grupper man tillhör och att de då blir en del av den kulturen. Därför är det lika viktigt att få "bli en del av" kulturen som alla andra skolämnen som undervisas i skolan. Dysthe framhåller även att det är ett viktigt mål för skolan att "utrusta dem med kompetens att använda begrepp och tankesätt och vedertaget bruk inom grupperna så att de kan fungera i olika sammanhang" (s. 44).

Dysthe tes är att samspel och lärande hör ihop. Därför blir ett fungerande samspel nödvändigt för att "främja lärandet" och om det inte fungerar så kan inläringen bli hämmad (ibid. 9).

De sociala relationerna i skolan är ett viktigt område och vi har båda observerat det i samband med våra VFU-perioder under vår utbildning och har även personliga upplevelser av det. Vi har diskuterat hur stor påverkan relationsarbetet har för elevernas skolarbete och utveckling. Dessa vardagliga små händelser kan skapa trygghet för en del och otrygghet för andra. Det finns en komplexitet i situation då det inte är självklart när och i så fall hur vi ska ingripa vid en situation. Var går gränsen? Samtidigt har alla elever rätt att utforska detta sociala spel för att därigenom lära sig att bemästra konsten i att skapa och behålla sociala kontakter.

Skolverket (2011) framhåller att det är avgörande att lärarna har kompetens i både ämnet och i "att skapa positiva läromiljöer präglade av goda relationer och meningsfullhet" (s. 99). Att vi ska arbeta för att uppnå en sådan positiv läromiljö är det ingen tvekan om då det talas varmt om dem på universitetet och att det står tydligt skrivet i läroplanen som att "[s]kolan ska sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära" (s. 45). I denna trygga sociala gemenskap ska vi se till att alla vågar vara sig själva, vågar lära sig nytt och vågar misslyckas för att kunna utvecklas.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med vår uppsats är att genom öppna frågor till rektorer samt lärare om de två likabehandlingsplaner vi fått ta del av, enkäter till lärare samt elever undersöka hur elevernas sociala relationer och relationsarbete tar sig uttryck i skolan i årskurs 3 och 4 samt om detta påverkar deras inläring.

Syfte:

Vi vill undersöka hur elevernas sociala relationer och relationsarbete fungerar och tar sig uttryck i skolan i årskurs 3 och 4, samt hur det påverkar deras inläring.

Frågeställningar:

1. På vilket sätt har elevernas bakgrund, popularitet och personlighet betydelse i deras sociala umgänge med varandra under skoltid?
2. Hur arbetar lärarna runt elevernas relationer och hur medvetna är de gällande de egna elevernas sociala relationer?
3. Vad anser lärarna/rektorer att skolan kan göra för att underlätta elevernas relationsarbeten samt förhindra uteslutningar?

2 Teoretisk anknytning, centrala begrepp

I vårt arbete kommer vi i kontakt med vissa relevanta begrepp s.k. nyckelord. Bland dessa har vi även valt att ta med den sociokulturella teorin då elevernas relationsarbeten sker i den sociala arenan.

2.1 Relationsarbete och sociala relationer

En relation är ett slags förhållande mellan människor, både vuxna och barn, antingen mellan två personer eller mellan flera inblandade personer. Det finns en mängd olika typer av relationer, t.ex. äktenskap, familjrelationer och vänskapsrelationer. I skolan finner vi också olika sorters relationer, mellan rektor och lärare, mellan lärarna, mellan lärare och elev och mellan eleverna. Skolverket (2011) framhåller att för att det ska bli ett bra arbetsklimat, en god läromiljö för eleverna men även en trygg plats för alla att vara på så är det viktigt att alla dessa relationer fungerar så bra som möjligt, vilket alla har lika stor ansvarsdel i (s. 102).

Ordet social har ofta med samhället att göra, något som sker öppet i samvaro och samarbete med andra samt används ofta som ett ord före något annat för att visa i vilket sammanhang. Dysthe (2003) skriver att ordet social har två olika betydelser men att dessa hänger samman, att vi människor har fäste i en kultur och i en gemenskap vilket påverkar hur vi tänker och handlar. Den andra betydelsen är att ha relationer och vara i samspel med andra personer (s. 9). De relationer som vi valt att fokusera på i vårt arbete är de mellan eleverna, hur de skapas, hur de kan se ut och hur de fungerar.

Även om relationsarbete och sociala relationer är olika ord har de liknande betydelser. Vi utgår ifrån att relationsarbete är det arbete som sker runt relationerna, medan de sociala relationerna är de som man kan se som helhet i gruppen/klassen. Det som sker mer öppet, det som ev. kan förklara varför det blev som det blev. Alla skolor ser olika ut, de är olika stora med olika antal elever i olika åldrar, de befinner sig på olika platser, både i städer och ute på landsbygden, vilket naturligtvis gör att relationerna och arbetet runt de kan se olika ut från skola till skola. Wrethander Bliding (2007) skriver att skolan är en mötesplats, där vuxna och barn förväntas samspela och hantera olika relationer under flera års tid, tillvaron i skolan är komplex och det krävs både ett engagemang och ett hårt arbete från alla deltagare. Där finns människor som både är lika varandra med även olika, det uppstår både vänskap och ovänskap och ett antal konflikter. Elevernas arbete med att organisera sin egen sociala tillvaro i skolan handlar mycket om att skapa samhörighet och gemenskap med de andra eleverna, det pågår ett ständigt arbete hos eleverna med att skapa, förankra, bevara och bryta relationer. Elevernas relationsarbete är synligt i deras samspel i kamratgrupperna. I större grupper är det svårt att ha

nära relationer till alla vilket innebär att man sorterar och arbetar för att få en gemenskap med några och man utesluter och markera avstånd till vissa. Elevernas relationsarbete pågår under hela skoldagen, både under lektioner och raster och kan därför ses som en del av skolarbetet, skolan är en helhet, en social arena (ibid. 7f).

Wrethander Bliding (2007) skriver och hänvisar till Corsaros studier av förskolebarn i Italien och USA att kön och social status är egenskaper för sociala uppdelningar samt skapar sociala hierarkier. Språk är viktigt både som ett symboliskt system men också som redskap för att etablera, hantera och skapa sociala sammanhang. Han har sett i sin studie att dispyter ofta är relaterade till konkurrens i relationerna mellan deltagarna, begreppen kompisar och bästisar används som ett fungerande vapen, ofta i samband med att barn söker tillträde eller blir avvisade i någon aktivitet. Han menar att uteslutning av barn i deras aktiviteter är en naturlig synvinkel i deras vänskapsrelationsarbeten då vänskap betyder att man tillsammans skapar gemensamma aktiviteter i speciella sammanhang samt att skydda dessa från intrång. (s. 58f)

Jonsdottir (2012) skriver i en artikel i *Pedagogiska magasinet* att vänskapsrelationer är för de flesta något som rör människans existens och studier och forskning visar att även förskolebarn skapar vänskapsband i tidig ålder. Hon menar att barn i samspel och relationer skaffar sig nya kunskaper och färdigheter samtidigt som man utvecklar en samhörighetskänsla och en tillhörighet i gruppen. Det är viktigt att i det pedagogiska arbetet stödja barnens vänskapsrelationer då barn som inte har några vänner kan få negativa konsekvenser i sin utveckling och sitt välbefinnande (s.42).

2.2 Uteslutning och inneslutning

Uteslutning och inneslutning är varandras motsatser, det finns flera ord som har samma innebörd som dessa. Innesluta är att man tar med någon i gruppen, medan utesluta är att man utelämnar, inte tar med personen. I skolans värld handlar det framförallt om man är en del av gemenskapen eller står utanför den, om man betraktas som likvärdig eller inte. Wrethander Bliding (2007) skriver att ur barns perspektiv är innesluta och utesluta vardagliga handlingar och nödvändiga i deras relationsarbeten. Att utesluta blir ofta en konsekvens av en inneslutning. När två barn väljer att vara tillsammans, innesluta, så stängs ofta möjligheten för andra barn att få vara med, uteslutning (s. 176). Det som lärare måste vara uppmärksam på är om en eller flera elever ofta blir uteslutna, Wrethander Bliding (2007) skriver att social isolerad innebär att de kontinuerligt och aktivt blir uteslutna från andras relationer,

samhörighet och gemenskap (s. 177). Av egen erfarenhet vet vi att barn är precis som vi vuxna osams, man retas med varandra och hamnar i konflikter men för barn är det ibland svårare än för oss vuxna att veta var gränsen går till det oacceptabla, det är därför det är så oerhört viktigt att arbeta med värdegrundsfrågor i skolverksamheten, att arbeta med den humanistiska människosynen som framgår i skollagen (12-12-09).

Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.

(Skollagen, 2010:800, 6 kap, 5 §)

En följd av uteslutning kan bli mobbning, vilket funnits länge men inte som ett begrepp. Dan Olweus, professor och forskare om mobbning har formulerat en egen definition utav begreppet i boken, *Utstött – en bok om mobbning* (2007), vilken är ”en elev blir mobbad när han eller hon upprepade gånger eller under viss tid utsätts för negativa handlingar från en eller flera andra elever” vidare förklarar han att mobbning är en negativ handling, när någon avsiktligt eller medvetet vållar en annan person skada eller obehag så som man inom samhällsvetenskaperna förklarar ett aggressivt beteende (s. 57f).

2.3 Banal mobbning

För oss är ordet banal något alldagligt eller intetsägande, vi har inte stött på ordet i samband med mobbning tidigare utan mer i andra sammanhang. Solveig Hägglund skriver i boken *Utstött* (2007) att hon använder begreppet banal mobbning ”för att diskutera de sociala och kulturella mekanismer som bidrar till att legitimera, och därmed banalisera mobbning och kränkningar i skolvardagen (s. 97). Ordet banal används alltså för att beskriva något som är ”vardagligt och normalt, något som inte är värt att lägga märke till eller uppmärksamma” (ibid. s. 98). Hägglund, som är professor i pedagogik vid Karlstads universitet och har ett starkt intresse för barns sociala samspel i kamratkulturen, beskriver här processen i att något blir banaliserat. Om man upprepar något tillräckligt många gånger så blir det en vardaglig företeelse och därför kan det till och med uppfattas som normalt genom en ”kollektiv tillvänjning”. Detta kan i sin tur vara en förklaring till att ingen ingriper. Följder på detta kan vara t.ex. att när eleverna ska arbeta i grupp eller göra någon form av aktiviteter så väljs en

specifik elev bort eller undviks av några elever. Om detta sker många gånger så kan det till slut få konsekvenser som att andra elever följer deras exempel och att det börjar uppfattas som något vardagligt och normalt. Det kan också leda till långvarig uteslutning av eleven och det kan leda till att de andra eleverna upplever att personen i fråga förtjänar att behandlas så på grund av hur den är och att man därför inte behöver ingripa (ibid. s. 100f). En del av detta skeende handlar om att en elev som blir utestängd ifrån ”det sociala projektet” inte bara blir utestängd utan också blir en person som man inte räknar med. Personen blir till slut osynlig vilket Solveig Hägglund framhåller som ett kännetecken på den banala mobbningen (ibid. s. 102).

Herlin & Munthe (2011) skriver att det synliga våldet är det som är lättast att se medan den psykiska misshandeln och social utstötning kan vara svårt att upptäcka, man ska vara observant på vissa tecken t.ex. stor frånvaro, brist på koncentration och nedstämdhet. Författarna har i boken målat upp och beskrivit en våldstrappa där övre delens begrepp (vapen, gäng, våldtäkt, gisslan/ frihetsberövande, terrorism och mord/dråp/själv mord) hör till undantagen medan de nedre (gliringar, förtal/utfrysning/förolämpningar) är väldigt vanliga. Vid enstaka tillfällen är det acceptabelt men går det över till upprepade tillfällen kan det ses som kränkande behandling och en fråga om brott. Svaret på var toleransgränsen går finns hos den utsatta personen beroende på hur denne upplever situationen (s.15f).

2.4 Sociokulturella teorin

Gun Imsen (2006) beskriver sociokulturellt perspektiv som en teori både i hur barn utvecklas kognitivt och i hur kulturen och samhället påverkar individen (s. 50). Hon hänvisar även till Lev Vygotskij som framhåller språket som det viktigaste redskapet för hur vi förmedlar oss med varandra och för hur kulturen kommer till uttryck i vårt samspel (ibid. s 51). Vi påverkas, enligt den sociokulturella teorin, av det sociala sammanhang som vi lever i och att detta fortgår under hela vårt liv. Den sociokulturella teorin säger också att vi är socialt aktiva och att vi påverkas som individer av de tankar och värderingar och reaktionssätt (kulturen) som vi blir bemötta av (ibid. s. 215).

Sociokulturell teorin är starkt förknippad med elevernas relationsarbeten och detta grundar vi på att lärandet sker i ett samspel och är beroende av sitt sammanhang. Dysthe (2003) skriver att i ett sociokulturellt perspektiv så skapas kunskap genom samarbete i ett sammanhang och inte i första hand genom individuella processer, samspelet och samarbetet är avgörande för lärandet. Hon menar att kunna innebär också att kunna ha förmåga att delta/ingå i den sociala

praktiken. Hon skriver om begreppet mediering, att ett av de viktigaste redskapen för mediering d.v.s. förmedling av hjälp och stöd är vårt språk. Att lära sig kommunicera ger oss tillgång till en kulturell mångfald som utvidgas med tiden (s. 41 ff).

Orlenius (2001) skriver att lärandet inte sker i ett tomrum, det är alltid beroende på sitt sammanhang, vilket sker i ett samspel med den sociokulturella omgivningen. Alla barn och ungdomar lär sig genom att delta i en social praktik normer och regler. Kommunikationen anses vara viktigt och centrala begrepp är deltagande, erfarenhet och lärande (s. 216).

Wrethander Bliding (2007) skriver och hänvisar till den amerikanske professorn och författaren Goffman att all interaktion d.v.s. samspel är socialt situerat, en social situation uppstår då två eller flera personer möts och kan agera tillsammans. Att delta i sociala situationer och dess produktion av förväntningar och reglerna för samspelet innebär att vi är ansvariga för det som sägs både på ett intellektuellt och moraliskt plan. Att hantera situationerna är att ge dem förklaringar och motiv i sitt sammanhang vilket kan göras på olika sätt (s. 65f).

3 Tidigare forskning

Wrethander Bliding (2007) skriver att mycket av den forskning som har skett om barns sociala tillvaro i skolan har gjorts med fokus på barnens skildringar av och utsagor om de sociala situationerna vilket betyder att vi vet en del om hur barn har det i skolan men inte om hur sociala situationer samt deras samspel ser ut (s. 56). Barnens Rätt i Samhället [BRIS] (2012-12-09) har skrivit på sin hemsida vilka de vanligaste kontaktområdena är, d.v.s. anledningarna till att man söker kontakt och vill prata med dem, bland dessa hittar vi kamrater, skolan och mobbning/kränkande behandling (www.bris.se). I Barnombudsmannens rapport och förslag mot mobbning (2001) kan vi läsa att trots olika insatser så är mobbningsnivån hög, ca 100 000 barn och ungdomar utsätts för mobbning i skolan varje år. Ofta är mobbning en konsekvens av konflikter som orsakas av dåliga relationer och bristande kommunikation (s.7f).

Wrethander Bliding (2007) skriver att flera forskare har alla kommit fram till att språkliga aktiviteter så som skvaller och förtal används för att skapa samhörighet och gemenskap med vissa och uteslutning av andra. Vanligare hos flickor än pojkar är att dessa använder sig av indirekta metoder för att bedöma och värdera varandra, de pratar om en tredje person i dennes frånvaro liksom att berätta genom skvaller om vad denne kan ha gjort. Genom förtal skapar man maktpositioner och högre status i grupperna, vilket både flickor och pojkar använder sig av. Flera forskare som Wrethander Bliding hänvisar till har även sett tendenser av att retas förekommer i lek i skapandet av gemenskapsrelationer (s. 62 f).

Vetenskapsjournalisten Heldman (2012-12-09) har på internet skrivit med hjälp av professorn Peter Gill i pedagogik på högskolan i Gävle en artikel om forskningen runt mobbning. Han säger att forskarna inte är överens i ett antal frågor, vilka är hur vanligt förekommande den är, hur den ska definieras, om effekten av de mobbningsprogram som skolorna köper och används sig av samt vad som skapar mobbning. Flera forskare anser att mobbning är en kränkande handling som upprepas, däremot är man inte ense om dess avsikt. Gällande mobbningsprogrammen finns det ny forskning som visar på varandras motsatser, dels att de kan öka mobbningen men också minska den vilket bl.a. Brottsförebyggande rådet hävdar. Det finns många förklaringar till mobbning och man har sett att det förekommer hos flickor och pojkar vilket den tidigare forskningen har brister i. Tidigare observerade man framförallt pojkarna då man tolkade mobbning som ett aggressivt beteende. De nya iakttagelserna gör att man måste anpassa insatserna till kön och typen av mobbning. Vidare skriver Heldman att ordet mobbning har vidgats och där ingår både psykiska och fysiska handlingar, t.ex.

uteslutning, ryktesspridning och öknamn. En gång räcker, därför har man istället för mobbning idag börjat använda sig av andra begrepp (www.forskning.se).

I novembernumret av tidskriften *Pedagogiska magasinet* (2012) har man temat om just relationer, som inledning står det att goda relationer är en förutsättning för att känna trygghet och tillit i sitt lärande och att det är vuxna som har ansvaret. Även om det är svårt så går det att lära sig att skapa relationer även med de personer som man har lite svårt för av olika anledningar (s.28f). Körling (2012) skriver att trots att skolan är en mötesplats diskuteras kvaliteterna i relationerna alldeles för sällan, hur vi som lärare är ansvariga för dem, hur vi kan utveckla vår attityd samt hur vi genom vår undervisning kan stärka relationerna då vi kan göra saker tillsammans (s.36). Svensén (2012) har intervjuat familjeterapeuten, författaren och läraren Jesper Juul och skriver att skolorna förr var präglade av en lydnadskultur men idag har övergått till det som kännetecknas av omsorg, lyhördhet samt respekt. Samtidigt menar Juul att lärarna är dåliga på relationer, relationskompetensen borde vara den första och viktigaste då vi idag med hjälp av hjärnforskning vet hur viktiga relationerna är och att dessa är en förutsättning för lärande. (s. 38f)

I boken *Förskolans och skolans värdegrund* (2011) skriver Skolverket att "[v]i är varandras arbetsmiljö" för att beskriva att alla som vistas i skolan är med och skapar arbetsklimatet som råder där (s. 102). Vidare framhåller Skolverket att betydelsen av trygghet och studiero som en "av de viktigaste förutsättningarna för att barn och elever ska kunna utveckla kunskaper och värden" (ibid. s. 100). Alltså att alla som arbetar i skolan såväl personal som elever är ansvariga för att se till att det är ett bra arbetsklimat. Enligt Skolverket så är ett sätt att nå dessa förutsättningar att arbeta genom samtal med eleverna (s. 61). Att träning på olika former av samtal kan hjälpa eleverna att utveckla kritiskt tänkande, demokratisk kompetens, abstrakt tänkande. Vilket kan öka förmågan att lyssna på andra och att uttrycka egna tankar och idéer (ibid. s. 60f). Dessa förmågor framhålls också som viktiga i att stimulera lärande och i att skapa ett öppet klassrumsklimat som är tillåtande och kan ge även annars tysta elever trygghet att uttrycka sig i grupp. Samtidigt framhåller Skolverket även en annan viktig faktor för att nå goda resultat och det är lärarens kompetens i ämnesområdet och förmåga i att skapa positiva läromiljöer präglade av goda relationer och meningsfullhet (s. 99). Skolverket hänvisar till Grosin (2004) i sin kunskapsöversikt *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola?*(2009) (12-11-15) som de har tagit fram vilket visar hur olika faktorer kopplade till skolklimat som motivation, engagemang, tillhörighet, påverkar elevers resultat i skolan. Denna kunskapsöversikt pekar på att kombinationen kunskap och omsorg är ett framgångsrikt koncept (s. 42).

I boken *Etiska möten i skolan* (2003) som bygger på en tvärvetenskaplig undersökning av värdegrundsfrågor med barn i åldern 6-9 år av Barbro Johansson, fil dr i etnologi och Eva Johansson fil dr, lektor vid Göteborgs universitet står det att det finns en ”underförstådd överenskommelse som ger läraren företräde för när och hur man ska agera etiskt gott” (s. 165). Denna överenskommelse kallar de metakontrakt och är en överenskommelse som ”anger riktningar för samspel, för vad som kan ske mellan personer, vad som är ett lämpligt sätt att handla på och hur andra kan tänkas agera” (s. 165). Dessa metakontrakt sätter osynliga regler för hur de ska agera i vissa situationer och hur de ska agera gentemot vissa personer. Metakontrakten finns också mellan eleverna i skolan och kan då handla om vem som har makt och vem som är maktlös. Det får stor betydelse för hur de agerar mot olika elever (ibid. s. 199). Att elever ibland väljer bort en annan elev kan betyda att den som blir bortvald därmed får sin kompetens ifrågasatt. Detta kan ske när eleverna är i grupp och en elev som försöker komma in i gruppen genom att exempelvis sätta sig nära och börja prata. Då kan en av de som redan är i gruppen säga något relativt enkelt men negativt om den personen. Får då personen som sa det negativa medhåll från resten av gruppen så förstärks utanförskapet. Detta kan ske genom att den som närmar sig gruppen blir utpekad som att inte klara av att göra det som gruppen gör t.ex. att sparka fotboll, klippa ut figurer. Då får personen som söker gemenskap sin kompetens ifrågasatt. ”Det innebär att förlora kontrollen och möjligheten att påverka beslut som rör en själv” (ibid. s. 199). När detta sker så är det de övriga eleverna som behåller makten och beslutar om vad som ska hända. Författarna belyser även en skillnad i hur vuxna och barn skiljer på ”rätten att skapa och dela världar med andra” (ibid. s. 200). De menar att det finns två dimensioner och att dessa inte alltid går att förena. ”Den ena dimensionen handlar om rätten till sin lek: rätten att vara aktiv och skapa något tillsammans med andra. Den andra är rätten att delta i de lekvärldar som andra skapat” (ibid. s. 200). Att vuxna och barn har olika syn på dessa rättigheter kan ofta leda till konfrontationer. Detta då vuxna, lärare, ofta säger att alla får vara med i lekar och andra gemensamma aktiviteter som i skolan. ”Ingen ska ställas utanför det kollektiva” (ibid. s. 201). Denna rätt att alla ska få vara med kommer ”ibland i konflikt med barnens rätt till sin lek” (ibid. s. 201). Att två elever som har startat en lek och är nöjda med vad de gör måste enligt den första dimensionen släppa in en tredje om alla ska ha rätten att få vara med. Eleverna kan tycka att de har rätten att bestämma över sin lek som de två har skapat. Enligt Johansson kan detta vara en utmaning för lärare att ta hänsyn till de ”värden för inflytande och rättigheter som är viktiga för barn, och diskutera dem i relation till varandra snarare än att var den som beslutar åt barnen vilka värden som har företräde” (ibid. s. 202). Exempel på olika typer av rättigheter är t.ex. när

några elever har byggt en koja, har då alla andar samma rättighet att leka i den och bestämma? Eller när en eller flera barn lekar med några saker så kommer någon eller några fler och vill vara med och därmed dela på de leksaker som finns. Ska de som hade sakerna först bara dela med sig? Det framhålls att vid vissa typer av lekar så har kollektivet större rättighet att få vara med i leken än vid andra. T.ex. vid lekar som handlar om att vara i lag som när de spelar fotboll eller King. Om det sitter några och bygger med klossar och det finns ett begränsat antal klossar att bygga med så är gemenskapen inte lika självklar och det går att hävda att någon hade det först eller att det blir för många. Att det finns ett dilemma i att skapa balans mellan det kollektiva och individen är enligt Johansson och Johansson (2003) ett återkommande dilemma.

Lärarena har läroplanens uppdrag att bemöta varje elev individuellt och att värna om värdet av individens frihet. Men samtidigt framhålls det i styrkdokument att lärande är en kollektiv handling som överskrider individen. Varje barn ska ges möjlighet att utvecklas i sin takt och utifrån sina förutsättningar. Men det finns också vissa givna kunskaper och färdigheter som barn ska behärska och som kontrolleras med jämna mellanrum (ibid. s. 167)

Boken, *Utstött – en bok om mobbning* (2007) har flera olika författare, Fors skriver att det har visat sig att det kan bli allvarliga konsekvenser av mobbning både för offren och för plågarna, bl.a. har man genom forskning kunnat se att 90 % av självmordsförsöken hos unga människor haft erfarenhet av mobbning i skolan (s. 30 f). Lindberg skriver att undersökningar visat att som offer kan du få men som att känna sig underlägsen, bortstött och lida av ångest och depressioner (s. 37). Granström skriver att man utvecklat och provat flera olika modeller för att hindra mobbning, vilken som är bäst går inte att svara på eftersom det beror på orsaken till mobbningen i de enskilda fallen, man måste därför först ha en hypotes till orsaken. Mobbning kan förklaras på många olika sätt dels hos offret, hos förtryckarna och i miljön (s. 47 ff). Olweus skriver att mobbning är en obalans i maktförhållanden. Problemen är större bland pojkar även om det förekommer bland flickorna också. Men flickor använder inte särskilt ofta fysiska inslag utan mer utstuderande och indirekta sätt genom att utesluta, baktala, sprida rykten och manipulera vänskapsrelationer vilket också är svårare att upptäcka för vuxna. Den forskning som gjorts ger en ganska entydig bild av hur mobbare samt de mobbade är som personer vilket gäller både pojkar och flickor. Olweus menar att du som offer är ängslig och osäker, du är också ofta försiktig, känslig och tystlåten. När man blir angripen drar man sig oftast tillbaka, man gråter och har ett dåligt självförtroende, de känner sig ensamma. Olweus

kallar dessa offer för de passiva eller undergivna mobboffren, det finns även en annan typ de provocerande mobboffren vilka inte är lika vanligt förekommande. Dessa har en kombination av ängsliga och aggressiva reaktionsbeteenden, de har svårigheter i att koncentrera sig och kan uppföra sig på ett sätt som skapar irritation och spänningar hos andra. Vidare skriver han att en typisk mobbare är aggressiv även mot vuxna, vanligtvis är denne mer positiv till våld, de är impulsiva till sättet och har ett starkt behov av att vara ledaren och dominera andra på ett negativt sätt. Förutom mobbaren som tar initiativet finns det oftast fler elever närvarande i en mobbningsituation, en mobbare omger sig med en mindre likasinnad grupp men här kan även finnas med elever så som oengagerade åskådare och möjliga försvarare (s. 61ff).

Skolverket har publicerat en *Utvärdering av metoder mot mobbning* (2011) (12-12-09), rapport nummer 353, den är skriven utifrån en undersökning där 39 skolor deltagit och åtta program, den har visat att det finns svårigheter med att arbeta efter ett koncept och färdiga manualer inom skolan. Att införa ett program är ofta ett beslut som är dåligt förankrat hos personalen vilket kan leda till motstånd i implementeringsfasen och motstånd är negativt eftersom i stort sett alla program kräver att all personal bidrar aktivt.

Att arbeta utifrån ett program innebär kostnader för skolorna, dels kursavgifter och materialinköp men också för arbetstid. Någon direkt slutsats om programmets effektivitet eller en rangordning av dem går inte att göra utifrån denna undersökning av olika skäl bl.a. skolorna kanske inte till 100 % arbetar med programmen så som instruktionerna säger och dess framgång beror mycket på skolan där den används. Utvärderingen visade även att många skolor kombinerade programmen d.v.s. de arbetade inte enbart efter ett, Farstametoden var den vanligaste, 18 av 39 skolor svarade att de arbetade utefter den metoden. Farstametoden är ett åtgärdsprogram som fokuserar på hur mobbning ska tas itu med när det redan skett, vilket görs med överraskningssamtal med mobbarna men även samtal med den mobbade. Det har visat sig att den inte fungerar bra vid upprepade mobbningsfall, metoden har även kritiserats eftersom man förespråkar att föräldrar ska informeras omedelbart vilket man inte gör här. Friends är ett förebyggande kamratstödande program där elever utses till stödjare, vilket innebär att vara goda förebilder, hjälpa andra elever som riskerar att bli utsatta och hjälpa vuxna att upptäcka detta. Att elever medverkar kan vara både positivt och negativt, man menar att det kan gynna relationerna mellan eleverna men att vara stödjare kan också vara svårt och leda till en utsatt position. Olweusprogrammet är både åtgärdande och förebyggande som fokuserar på mobbning, vilket är omfattande och innehåller värdegrundsstärkande, förebyggande, upptäckande och åtgärdande insatser. Intervjuad personal anser att programmet

tar tid och resurser, bl.a. finns insatser som uppföljning och utvärdering i form av elevenkäter och man har speciella schemalagda lektioner. Detta program är det som kostar mest enligt utvärderingen. Lions Quest och SET är båda ett värdegrundsstärkande program, där man har värdegrundsstärkande särskilda lektioner och tillhörande material till dessa, där övningarna kan upplevas konstruerade och lektionerna tjugatiga (www.skolverket.se).

Knud Illeris, är professor i livslångt lärande på Learning Lab Denmark vid Danmarks Pedagogiske Universitet, och beskriver i boken *Lärande* (2007). Vi finner stora likheter i hans sätt att resonera med den sociokulturella teorin då han menar att samspelet är något som sker mellan individen och omgivningen och fortgår under all vaken tid och som vi kan vara olika uppmärksam på. Han menar också att lärandet sker i ”den individuella psykologiska bearbetningen och tillägnelsen av de impulser och den påverkan som ligger i samspelet” (ibid. s. 37). Samspeletsprocessen är den process som vi är intresserade av och handlar om en strävan att uppnå social och samhällelig integration och gör att vi som individer lär oss att fungera som individer i gruppen/samhället.

Illeris förklarar begreppet socialitet som ”förmågan att engagera sig och att fungera adekvat i olika former av socialt spel mellan människor” (ibid. s. 44). Han använder uttrycket vardagslärande som kan liknas vid att personen ”möter en värld av impulser och intryck som gör att man samtidigt måste tillägna sig olika förhållningssätt, liksom förmågan att orientera sig bland och selektera mellan alla dessa impulser så att man kan klara sig till vardags någorlunda friktionsfritt” (ibid. s. 254).

”Socialisation refererar till den process varigenom individen tillägnar sig de rådande samhälleliga normerna och strukturerna och på så sätt blir en del av samhället (ibid. s. 130).

William Corsaro (2003), är professor i sociologi vid Indiana University, USA, och anses vara en av världens ledande auktoriteter på barn etnografi. Corsaro framhåller att barn är mycket sociala och tenderar att välja att göra saker tillsammans och får därigenom en känslomässig tillfredsställelse i att lyckas tillsammans utan vuxnas hjälp. Corsaro skriver att ”[k]ids want to gain control of their lives and share that sense of control with each other. In doing so they teach each other to be social” (s. ix). Han menar att just kontroll och att dela (sharing) är återkommande teman i hans forskning och att det förekommer i många olika aktiviteter (ibid. s. ix).

4 Metod och material

Här redogör vi för val av metod, urvalsgrupp och arbetets tillförlitlighet och hur vi har förhållit oss till de etiska rekommendationerna som Vetenskapsrådet ger. Därefter redogör vi för hur vi konstruerade enkäterna och genomförande dem.

4.1 Enkät som vald metod

Vårt syfte är att undersöka hur elevernas sociala relationer och relationsarbeten fungerar och tar sig uttryck i skolan samt om detta påverkar deras inläring. Vi var vid start överens om att bästa sättet att ta reda på hur det förhåller sig i skolorna med elevernas relationsarbete vore att genomföra observationer då detta var den metod som förekommer i tidigare forskning på området. Även då Esaiasson m.fl. (2012) framhåller observationsmetoden som särskilt lämplig när man vill undersöka ”processer eller strukturer som är svåra att klä i ord” eller då personerna kan vara omedvetna om skeendet (s. 304). Det framkommer också att en observation kan vara allt ”från en kort stund till flera år” (ibid. s. 306). Då vi vill upptäcka hur relationsarbetet fungerar, hur lärarna arbetar genom att stötta och hur medvetna lärarna är om elevernas relationsarbete i skolan så anser vi att de cirka två veckor vi har för genomförandet inte är tillräcklig. Vi valde även bort metoden intervju då den framhålls som en metod för problemformuleringar ”som handlar om synliggörande, hur ett fenomen gestaltar sig” vilket stämmer bra med vår problemformulering (ibid. s. 252). Den främsta motivationen till att inte välja intervju som metod var att vi ville få in svar från flera personer för att öka vår inblick i området och upptäcka hur flera känner och att vår erfarenhet sa oss att det krävs tid vid genomförandet men också vid efterarbetet. Metoden samtalsintervju, informantundersökning valdes bort då den lämpar sig för undersökningar som vill framhäva ”den bästa möjliga skildringen av ett händelseförlopp” (ibid. s. 227). Men då vi som vi klargjort tidigare i arbetat att vi inte är ute efter att ta reda på vad som explicit händer utan försöka förstå hur elevernas relationsarbete kan se ut och fungera så föll valet på respondentundersökning. Vi valde alltså en enkätundersökning för att den passar vårt syfte bra då den lämpar sig när studien vill belysa vad studieobjektet tycker och tänker (ibid. s. 227). Den lämpar sig bra i vårt fall då den är ett mindre tidskrävande alternativ. Även för att den ger oss möjlighet att tydligare kunna se eventuellt mönster i svaren genom att försöka urskilja hur vanliga vissa svar är bland eleverna, lärarna och rektorerna (ibid. s. 228).

4.2 Urvalsgrupp

Vi har vid vår undersökning haft tillgång till våra VFU-skolor samt ytterligare en skola där en av oss sedan tidigare gjort sin VFU. Detta var ett naturligt val då vi haft möjlighet att förbereda dem en tid innan att vi skulle genomföra undersökningen. Vi gjorde ett försök att kontakta ytterligare en skola men de uppgav att de inte hade möjlighet att medverka p.g.a. tidsbrist. Vi valde ålder, åk 3-4, på eleverna som vi skulle undersöka efter kriterierna att vi hade tillgång till dem och att de skulle vara i en ålder där vi uppskattade att de skulle ha nått en viss läsförståelse nivå som gjorde det möjligt att genomföra en enkätundersökning på egen hand i det formatet som vi tänkt oss. Ytterligare en motivation var att de är en av de åldersgrupper elever som vi kommer att arbeta med i framtiden. Respondenterna blir slumpmässiga då vi lämnar ut tillståndsformuläret till alla i klasserna och vi räknar med att inte alla svarar ja. Därmed så ligger valet av elever inte hos oss utan hos föräldrarna som lämnar sitt medgivande till att deras barn medverkar i undersökningen (ibid. s. 231).

4.3 Arbetets tillförlitlighet

I *Metodpraktikan* (2012) så förklarar Esaiasson m.fl. att de skiljer på några olika begrepp när det gäller validiteten, tillförlitligheten, i empirisk samhällsvetenskapliga undersökningar och då nämns dessa begrepp: begreppsvaliditeten, reliabiliteten och resultatvaliditeten.

Begreppsvaliditeten förklaras med ”överensstämmelsen mellan teoretisk definition och operationell indikator” (s. 57). För att ge tydliga teoretiska definitioner av begreppen vi använder i arbetet så har vi utgått ifrån tidigare definierade begrepp och valt beskrivningar som är relevanta för vårt syfte. Då de flesta av begreppen vi använder i arbetet är väl etablerade eller bygger på tidigare tidsmässigt djupare forskning (se för respektive begrepp under rubriken, teoretisk anknytning, centrala begrepp) anser vi att de har en god tillförlitlighet. För att öka begreppsvaliditeten har vi valt att använda oss av tolkningen av begreppen som används i liknande forskning tidigare. Vid operationaliseringen av våra begrepp så är vi medvetna om att det är svårt att ta fram enkätfrågor som explicit kan lyfta fram det vi vill undersöka. Esaiasson m.fl. (2012) framhåller att detta är ett vanligt dilemma när man vill undersöka något som är svårt att mäta (s. 59f). Vi väljer detta sätt utefter de förutsättningar vi har i form av tillgänglig tid och möjlighet att få med rektors, lärares och elevers tankar om elevernas relationsarbeten.

Vidare finner vi begreppet resultatvaliditeten som svarar på frågan ”om vi mäter det vi påstår att vi mäter” (ibid. s. 63). För att svara på om undersökningen har hög resultatvaliditet så behöver man lägga ihop begreppsvaliditeten och reliabiliteten och summera. Vi anser att vi

har hög begreppsvaliditet då de vilar på välanvända begrepp inom detta forskningsområde men när det kommer till reliabiliteten så finns det frågetecken. Vad som kan ge en dålig reliabilitet är t.ex. ”slump- och slarvfel under datainsamlingen och den efterföljande databearbetningen” (ibid. s. 63). Med tanke på utgångsläget så har vi försökt eliminera det som kan orsaka lägre reliabilitet genom att ha bra och relevanta frågor. För att öka reliabiliteten ytterligare så har vi försökt att ställa rätt frågor som har stöd i tidigare forskningsmetoder. Vi valde att utgå från vad Wrethander Blidings forskning valt att observera och försöka skapa frågor som berör liknande punkter. Vad gäller efterföljande databearbetning så kan vi aldrig ta bort den mänskliga faktorn. För att försöka ha kontroll på detta har vi gjort en gemensam sammanställning i Excel av frågorna och dess svar och därefter förtydligande diagram, se bilaga 6 och 7. Vi har läst och är medvetna om att reliabiliteten inte ”går att utvärdera för än när det empiriska fältarbetet är genomfört” (ibid. s. 57). Därför har vi försökt vara så noga vi bara kan vara då vi inte har möjlighet att göra om vår enkätundersökning genom att lägga tid på att kontrollera både två och ibland tre gånger. Vidare står det också att vi tenderar att inte lita på nivåskattningar när de har att göra med ”människors självförtroende, känsla av ensamhet och stolthet” (ibid. s. 243). Detta är högst relevant i vårt arbete då det nästan direkt beskriver vad vi har för avsikt att undersöka. Vi vill förtydliga att vi inte är ute efter att ta reda på hur det explicit är utan att undersöka hur det kan se ut för att skapa bättre förståelse hos oss själva och eventuellt inspirera till fortsatt forskning på området. Att vi också är medvetna om att vår undersökning är liten och inte kan generera några generella slutsatser som är gällande på andra områden.

4.4 Etiska hänsyn

I Vetenskapsrådets rapport *Forskningsetiska principer* (2002) (12-11-13) så har man tagit fram fyra huvudkrav som syftar till ”att ge normer för förhållandet mellan forskare och undersökningsdeltagare/uppgiftslämnaren” när man genomför en humanistisk- och samhällsvetenskaplig forskning (s. 6). Dessa krav är: informationskravet, samtyckeskravet, Konfidentialitetskravet och nyttjandekravet som tillsammans med ett antal råd och rekommendationer ska konkretisera individskyddskravet. Kraven specificeras så här: Informationskravet - ”Forskare skall informera de av forskningen berörda om den aktuella forskningens syfte” (ibid. s. 7). Samtyckeskravet - ”Deltagare i en undersökning har rätt att själva bestämma över sin medverkan” (ibid. s. 8). Konfidentialitetskravet - ”Uppgifter om alla i en undersökning ingående personer skall ges största möjliga konfidentialitet och personuppgifterna skall förvaras på ett sådant sätt at obehöriga inte kan ta del av dem” (ibid. s

11). Nyttjandekravet - Uppgifter insamlade om enskilda personer får endast användas för forskningsändamål (ibid. s. 14).

För att möta upp dessa krav i vår undersökning så använde vi oss av en tillståndsmall (samtyckeskravet) som tillhandahölls av Göteborgs Universitet och som vi formulerade om delvis för att passa just vår undersökning, se bilaga 1. Endast de elever som lämnat ett av målsman undertecknat tillstånd har fått svara på våra enkäter. I tillståndsmallen så informerar (informationskravet) vi om att syftet är att undersöka hur elevernas relationsarbeten i skolan fungerar med tonvikt på inneslutning och uteslutning i årskurs 3 och 4 samt hur skolans arbete med de sociala relationerna ser ut och att slutmålet är att skriva vår C-uppsats. Det står även att de när som kan ta tillbaka sitt medgivande om de ändrar sig. Vi lämnar även ut våra telefonnummer i fall att någon vill ha mer information innan de tar beslutet att låta sitt barn medverka i undersökningen. För att deltagarna skall hållas konfidentiella har vi informerat om att (Konfidentialitetskravet) vi i vår uppsats inte går in närmare på var i Sverige skolorna ligger än att de ligger i samma kommun. Vi hanterar det insamlade materialet som anonyma enkäter som direkt överförs till tabeller med statistik där det inte är möjligt att identifiera enskild person. I de fall där lärare har svarat på öppna frågor så nämns varken skola eller namn. Det material som vi har samlat in kommer inte att sparas eller lämnas ut till tredje part efter att vi har skrivit färdigt vårt arbete (nyttjandekravet). Vi kommer att skicka ut vårt färdiga arbete till våra LLU:are när det är klart för dem att ta del av och även för de föräldrar som visat intresse att ta del av resultatet.

4.5 Konstruktion av enkät

Vid utformningen av själva enkäterna så har vi naturligtvis tänkt olika utefter vem som ska svara på frågorna och vad syftet är. Övergripande kan vi dock säga att vi försökte följa rekommendationerna som tas upp av Esaiasson m.fl. (2012) om att använda frågor som tidigare forskning använt inom samma område (s. 241). Vidare så har vi undvikit att ha svåra ord, dubbelfrågor, negationer och långa frågor (ibid. s. 245). Innan vi lämnade ut frågorna så lät vi även vår handledare läsa igenom frågorna för att få en ”van frågekonstruktörs” syn på dem (ibid. s. 242). De öppna frågorna om likabehandlingsplanerna, bilaga 2 och 3, kan vi se att frågorna är ställda på så vis att vi kan jämföra svaren. Detta kan vi även se i lärar- och elevenkäten, bilaga 4 och 5. I enkäten till lärarna som skulle svara upp emot elevernas enkät så försökte vi ha så många fasta svar som möjligt för att minska tiden som den skulle kräva av respondenten. Då Esaiasson m.fl. (2012) rekommenderar att inte ha en enkät som tar längre än 10 minuter att svara på, då det ”kan påverka svarsfrekvensen i negativ riktning” (s. 241).

Det blev några frågor med öppna svarsalternativ även om det kräver mer tid för dem att svara på. Detta motiverar vi med att vi hoppas att det ger oss djupare förståelse för hur de arbetar. När vi gjorde enkäterna för eleverna så var vårt primära mål att de skulle vara enkla att förstå och att ha svarsalternativ som skulle underlätta och därmed göra att fler orkar svara på hela enkäten, då vi vet att det är ganska mycket med 35 frågor till årskurs 3-4 elever. Enkäten till lärarna som ska svara upp emot elevernas fick bli en kombination av frågor med fasta svar och följdfrågor för att motivera sitt svar för att öka förståelsen i varför de tänker eller arbetar på ett sådant sätt. För att försäkra oss om att eleverna fyller i enkäterna var för sig och att de inte påverkas av varandra har vi försökt vara närvarande när eleverna fyllt i dem. Detta då vår ambition var att minska ”intervjuareffekten” genom vår närvaro (ibid. s. 235). Det har inte varit möjligt på samtliga skolor p.g.a. att tiden inte har funnits. Därför har cirka hälften fått lov att ta med sig enkäterna hem som läxa. Vilket kan göra att dessa elever kan ha fått hjälp att tolka och därigenom färgats av den vuxna som har hjälpt till (ibid. s. 231ff).

4.6 Genomförande

Vi delade ut enkäterna på tre olika skolor i samma kommun, skolorna är olika stora, två är kommunala skolor och en är en friskola. Där vi närvarade vid en skola och de andra två fick med sig enkäterna för att ta hem som läxa, efter att ha fått en chans att ställa frågor om enkäten. Vid skolan där vi närvarade tog vi med oss enkäterna direkt efter genomförandet och vid de andra så åkte vi ut och hämtade vid signal från LLU:are att de var klara för avhämtning. Sedan gjorde vi sammanställning utefter överenskommen metod, därefter jämförde vi resultat och diskuterade fram slutsatser.

5 Resultatredovisning

Vi bad om att få ta del av alla tre skolornas likabehandlingsplaner, men vi fick bara två stycken, våra nuvarande VFU-skolor. De öppna frågor (bilaga 2 och 3) som vi ställde samman gällande dessa har vi via e-post skickat till skolornas rektorer (2 stycken) och våra LLU:are (2 stycken) vilka vi alla fått svar ifrån. Vi har valt att redovisa detta under en egen rubrik, se 5.1. Vi lämnade ut 12 stycken pedagogenkäter, alla till lärare som arbetar med elever i årskurs 3 och 4 på de tre skolor som vi hade tillgång till i vår undersökning. Vi fick tillbaks 9 stycken besvarade enkäter. I de respektive skolorna har vi lämnat ut elevenkäten på följande sätt, på en skola i en årskurs 3 klass med totalt 22 elever, på en skola i en årskurs 4 klass med totalt 19 elever och till sist på en skola i en mixad årskurs 3 och 4 klass med totalt 31 elever. Totalt har vi lämnat ut 72 elevenkäter och fått tillbaks 39 stycken besvarade. Vi ser att vissa enkäters frågor inte är besvarade utan överhoppade, vilket vi i vår redovisning försökt ta ställning till. Enkäterna har vi valt att redovisa för en och en, se 5.2 och 5.3. Enkäternas frågor är dessutom redovisade under rubriker sammankopplade med våra tre frågeställningar.

5.1 Redovisning av öppna frågor om likabehandlingsplaner/plan mot kränkande behandling

De två likabehandlingsplaner vi fick ta del av har vi läst och jämfört. Den som är från den större skolan är på fler antal sidor medan den som är från den mindre skolan har färre sidor och enklare text vilket gör att man lättare kan ta till sig den. Vi har ställt öppna frågor om dessa likabehandlingsplaner till respektive skolas rektor samt de lärare vi har kontakt med. Frågorna till rektor och lärare är av olika art, se våra bilagor nummer 2 och 3.

I den större skolans likabehandlingsplan mot kränkande behandling finner vi i inledningen dess syfte. Därefter beskrivs definitionerna och en förklaring till samtliga begrepp vilka är, direkt och indirekt diskriminering, trakasserier och annan kränkande behandling. Sedan kommer en beskrivning av ansvarsfördelningen, kartläggning och nulägesanalys, handlingsplan för trygghetsarbetet och trygghetsteamets sammansättning och roll. Med i häftet finns även tre bilagor, analys och åtgärder för F-2, 3-5 samt 6-9.

När det gäller skolans trygghetsteam svarar rektorn, ”Jag tycker arbetet fungerar bra. Positivt att kuratorn är en av deltagarna och samtalsledare då hon har en övergripande syn på eleverna på skolan. I trygghetsteamet finns representanter med från alla stadier som är med på alla möten, de rapporterar till alla klasslärare om och när något har inträffat.” Läraren svarar i

samma fråga, ”Vi har både ett trygghetsteam och ett elevhälsoteam. Trygghetsteamet har möte en gång per vecka. Just nu arbetar de med att lägga upp en handlingsplan som utgår ifrån att man arbetar förebyggande. Eleverna har också fått besvara en trygghetsenkät. Vårt elevhälsoteam fungerar bra, vi har nära samarbete med vår specialpedagog. I elevhälsoteamet finns också skolsyster, kurator och psykolog.” Rektorn säger sig uppleva att det finns en brist i hur medvetna lärarna, föräldrarna och eleverna är om vilka som ingår i trygghetsteamet även om detta har skett genom information på föräldramöte vid läsårsstarten. Det görs en revidering av likabehandlingsplanen vid varje läsårsstart, rektorn säger ”vi gör om kartläggningen sätter upp nya mål och gör vissa förändringar i texten”. Läraren upplever att man kan påverka likabehandlingsplanen då man kan lämna frågor till trygghetsteam kontakten. Det är inte ofta läraren ber rektorn att bistå med hjälp vid situationer som uppstår runt elevernas relationsarbeten eftersom man tar kontakt med elevhälsoteamet då, vilket har hänt och läraren säger sig vara nöjd med deras samarbete då de har haft kontakt, men har ändå en önskan om ett bättre stöd kanske genom kompetensutveckling och närmare samarbete med psykologen. Rektorn svarar gällande frågan om hur ofta denne ingriper vid situationer som uppstår runt elevernas relationsarbeten, ”det är sällan. Under mina tre år här på skolan har jag varit inblandad i två ärenden men jag är medveten om flera.” rektorn svarar ja på frågan om denne tycker att de har resurser, kunskap att lösa de situationer som kan uppkomma. När det gäller kompetensutveckling säger rektorn att de har haft detta, hur ofta beror på hur situationen ser ut, sist de hade en satsning var under våren 2012. Likabehandlingsplanen ligger på skolans hemsida där berörda kan ta del av den. Läraren berättar att de under läsåret 2010 hade en föreläsning av Lions quest som denne i nuläget arbetar efter. De har sedan tidigare på skolan arbetat med SET- social och emotionell träning, skolan har också varit med i Friends men fr.o.m. i år är de inte detta längre vilket läraren saknar då man hade uppskattade friendsdagar där alla elever F-9 möttes.

Den mindre skolans plan mot kränkande behandling inleds med syfte, bakgrund, begreppsförklaring och målgrupp liknande den i den större skolans. Därefter följer metoder i arbetssättet för att förhindra kränkande behandling, handlingsplan och vart man kan vända sig om man behöver agera. Det finns även en historisk jämförelse med hur det såg ut året innan och vad som har förändrats till årets plan mot kränkande benhandling.

Vid frågan om hur arbetet med elevhälsoteamet fungerar så svarar läraren att de tycker att det fungerar bra med motivering att god kommunikation, samarbete och att det är bra att ha någonstans att gå med sina funderingar. Vid frågan om något inte fungerar så bra så påtalar

läraren att samarbetet med skolsystemer inte fungerar tillfredställande. Läraren tycker att de har möjlighet att påverka planen mot kränkande behandling. De svarar att de ber rektor att bistå vid behov eller 3-4 ggr per termin. På frågan om de får det stöd de behöver vid situationer runt elevernas relationsarbete så fick vi svaren ja att det får de och nej med förklaringen att det ges mer i form av personligt riktad rådgivning och samtal. Vid nästa fråga om de har använt sig av elevhälsoteamet så svarade de att de hade de gjort men inte i samband med elevers relationsarbete. På frågan om de har haft en genomgång av planen mot kränkande behandling med föräldrarna eller eleverna så blev svaret att eleverna har varit med i skapandet genom diskussioner och genom sin medverkan fått en god kännedom om den och föräldrarna har fått ta del av det genom pappersutskick. När det kommer till frågan om kompetensutveckling inom området så fick vi två olika svar: Ja föreläsning av logoped och nja gått en kurs för Lions Quest. På sista frågan om de på något sätt har tagit del av Skolverkets material svarade de så här: känner till Friends och SET och har jobbat mycket med ”EQ-trappan” och projekt Chane. Fick material som är bra från Lions Quest. Har också använt en social trappa från stegvis. Ett litet kommentar fanns även i svaren att detta är ständigt uppe för diskussion och att de försöker integrera det i ämnen och senast de arbetade så var i ämnet religion.

5.2 Redovisning av elevenkäterna

Vi har fått in 39 besvarade elevenkäter av 72 utlämnade, från tre olika skolor. En klass 3 från en skola, en klass 4 från en skola och en mixad klass med både treor och fyror från en skola. Vi har något fler besvarade enkäter från elever i årskurs 3 än 4 och något fler besvarade av pojkar än flickor. Fjärdeklassens elever känner varandra väl då mer än hälften av eleverna gått tillsammans sedan förskoleklass, några tillkom under första klass och en elev är inflyttad och kom till klassen i årskurs 2. Tredjeklassens elever är en ny sammansättning fr.o.m. i år, eleverna kommer ifrån olika lek & läraavdelningar, mixade grupper F-2 på skolan, där de har gått tillsammans med någon eller några av eleverna sedan tidigare. I den mixade klassen så har de flesta eleverna gått tillsammans sedan förskolan men någon enstaka elev har tillkommit under senare år. För att förtydliga har vi valt att skriva tredjeklassen och fjärdeklassens elever när det gäller de ”rena” årskurs 3 och 4 klasserna. Om resultatet gäller oavsett om det är de ”rena” klasserna eller den mixade klassen så använder vi årskurs 3 eller 4 eleverna i texten.

5.2.1 Frågor som besvarar vår frågeställning nummer ett

Här redovisar vi enkätfrågor och dess svar som besvara vår frågeställning ett, på vilket sätt har elevernas bakgrund, popularitet och personlighet betydelse i deras sociala umgänge med varandra under skoltid?

När det gäller gemenskapen i klassen har majoriteten av eleverna svarat toppen/bra, men man kan se lite olika svarsalternativ från eleverna i tredjeklassen, där framförallt pojkarna även svarat att den är mindre bra/dålig. På frågan, om du säger ifrån, lyssnar dina klasskamrater på dig då så har majoriteten av eleverna svarat oftast, men några av eleverna i tredjeklassen har även svarat sällan. Majoriteten av eleverna säger sig ha lätt för att få vänner, även om några tycker det kan variera. Av svaren att döma kan vi se att majoriteten av eleverna både umgås med klasskamrater och andra elever på skolan. De flesta umgås även såväl med pojkar och flickor. Vi kan se en viss skillnad i svaren bland eleverna i årskurs 3 där det är lika mellan att umgås med både pojkar och flickor och tjejer som gärna umgås med tjejer, killar som gärna umgås med killar. De flesta av eleverna har haft sina vänner sedan länge, bland de få som svarat att de har haft vänner sedan ett år tillbaks eller byter rätt ofta är framförallt elever från tredjeklassen. På frågan, vem bestämmer när du är med dina vänner, svarar majoriteten av eleverna att detta är jämställt och de flesta har någon att vara med på rasterna även om det varierar mellan ja/ibland, vi kan även se att majoriteten av eleverna i årskurs 4 svarat ja. På frågan om de är ensamma någon gång säger de flesta ja och den främsta anledningen är att de själva valt det, några få har även svarat att de inte fick vara med fastän de frågade. Samtliga elever har många vänner, även bästisar och de tycker det är ok att bästisen även umgås med andra än de själva. Majoriteten av eleverna umgås med sina skol-vänner även på fritiden, men inte med alla, ytterst få elever har svarat nej på denna fråga och anledningen är då de är hemma har de andra vänner de umgås med. De flesta eleverna umgås med flera elever samtidigt utan några större problem, om de blir nekade att delta blir de oftast ledsna men funderar och även frågar sig varför. Det är ganska sällan förekommer så som att de inte får vara med den elev de själva vill, de elever som upplever att det händer är bland tredjeklassens elever. Om det uppstår problem om vem som ska vara med vem så löses dessa ”konflikter” jämnt fördelat mellan de inblandade eleverna och en vuxen som stöd eller mellan eleverna själva.

Angående om eleverna känner att det finns en/flera elever i deras klass som är populärare att vara med än andra så är svaren varierande, vi kan se att svaren skiftar beroende på vilken

skola eleverna går på, men dock ett övervägande nej på frågan. Vad detta kan bero på är osäkert då svaren är väldigt varierande, det alternativet som flest har fyllt i är, snäll, bra kompis helt enkelt. Många har även fyllt i alternativet annat på denna fråga, d.v.s. inte valt något av våra svarsalternativ. På frågan om det finns en/flera elever i din klass som är ”jobbig” och som du helst undviker så är det främst pojkar som säger ja medan flickorna svarar både ja och nej. Även här har vi fått varierande svar på vad det kan bero på, det är jämnt fördelat mellan alternativen, hon/han vill ta över och bestämma och annat. Gällande om det är ok att säga att man inte vill vara med en vän när man gjort upp med en annan så har vi fått varierande svar, majoriteten av eleverna i årskurs 3 har svarat nej, medan eleverna i årskurs 4 har svarat ja, vilket syns lite tydligare hos pojkarna. De flesta oavsett kön/ålder säger att det känns svårt att säga nej till en vän som vill vara med när man ska vara med en annan, dock kan vi se lite varierande svar hos eleverna i årskurs 3 eftersom många av dem svarade att det är lite olika eftersom det kan bero på vem det är.

5.2.2 Frågor som besvarar vår frågeställning nummer tre

Här redovisar vi enkätfrågor och dess svar som besvarar vår frågeställning nummer tre, även om det egentligen är lärarna/rektorer som ska besvara den, vad anser lärarna/rektorer att skolan kan göra för att underlätta elevernas relationsarbeten samt förhindra uteslutningar?

Alla eleverna gillar sin skola och ingen känner något obehag för att gå till skolan på morgonen. När det gäller kännedomen av de respektive skolornas elevhälsoteam/trygghetsteam o.s.v. är de flesta av tredjeklassens elever omedvetna om dess existens och vad de har som uppgift medan fjärdeklassens elever har kännedomen. Var eleverna känner sig tryggast någonstans är varierande men majoriteten svarar i klassrummet, svaren är varierande även när det gäller var de känner sig otryggast men majoriteten säger skolgården, bland tredjeklassens elever har många svarat i hallen/kaprummet men även struntat i att besvara frågan. Majoriteten av elevernas anser att det finns tillräckligt med rastvakter ute på rasterna och när det gäller om de känner att de fått hjälp/stöd av vuxen när de känner sig utanför i skolan så är det jämnt fördelat mellan svaren ja och ibland. Majoriteten av eleverna känner att de får tid att prata enskilt med sin lärare men inte varje vecka. Av svaren att döma när det gäller elevernas uppfattning om de kan påverka sin placering i klassrummet och vem de ska sitta bredvid, går det inte att säga vilket som är i majoritet eftersom det är väldigt jämnt mellan ja/nej/ibland. Men däremot kan vi utläsa att hos tredjeklassens elever svarar flertalet nej, medan hos fjärdeklassens elever svarar flertalet ibland. När det gäller

elevernas uppfattning om de kan påverka och vara med och bestämma över vem de ska arbeta med på lektionstid så svarar majoriteten ibland. Dessa två sista frågor kan vi se att eleverna svarat olika på beroende på vilken skola de går på.

5.3 Redovisning av pedagogenkäterna

Vi har fått in 9 besvarade pedagogenkäter av 12 stycken från tre olika skolor, vilka är samma skolor dit vi lämnat ut elevenkäter, fyra av lärarna arbetar i de klasser där eleverna går. Lärarna har olika antal arbetade år bakom sig, ett par 0-5 år medan resten 10 år och längre, hälften av dem har arbetat med elever i F-6 och resten jämnt fördelat mellan F-3 och 4-6. Som inledning bad vi lärarna beskriva deras definition av begreppen inneslutning och uteslutning och svaren vi fått är ganska snarlika varandra, att man är med i gemenskapen eller står utanför, en av lärarna har jämfört dess betydelse med ett annat begrepp, hegemoni. På frågan om lärarna anser att elevernas framgångar respektive motgångar i deras relationsarbeten påverkar deras inläring är svaren jämnt fördelat mellan ett ja och både och, ingen har svarat att det inte skulle ha någon påverkan. De har motiverat sina svar med t.ex. ”att motgångar kan göra att eleverna får en mer passiv roll i klassrummet”, ”eleverna har svårare att koncentrera sig och de bär på en oro”, ”framgångar stärker dem”.

5.3.1 Frågor som besvarar vår frågeställning nummer ett

Här redovisar vi de enkätfrågor och dess svar som besvarar vår frågeställning nummer ett, på vilket sätt har elevernas bakgrund, popularitet och personlighet betydelse i deras sociala umgänge med varandra under skoltid?

På frågan om hur formbara lärarna anser att deras elever generellt är när det gäller förändringar av etiska värden och uppförande i skolan svarar majoriteten både och, flertalet av dem ser ingen skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4. Vi har fått motiveringar som t.ex. ”inlärda beteenden kan vara svåra att förändra”. ”Det man fått med sig hemifrån sitter ganska djupt rotat”. Majoriteten av lärarna upplever och svarar ja på att elevernas hemförhållanden påverkar deras sociala relationer i skolan. Av de alternativ som vi hade med på enkäten av hemförhållanden som i så fall kan påverka är skilsmässa det alternativ som flest fyllt i men det är tätt följt av alternativen, tidsbrist/stress, nya familjekonstellationer och alkohol/missbruk. En av lärarna har även skrivit egna alternativ vilka är, bråk, otrygg hemmiljö. Majoriteten av lärarna märker av någon typ av popularitet bland eleverna, att vissa är mer populära att vara med än andra, man tror inte att det finns skillnader på detta mellan

årskurs 3 och 4. Vad det kan bero på går inte att avgöra av svaren då alternativen, uppfattas som rolig, uppfattas som en snäll kompis och ledare, uppfattas som ”tuff” har fått lika många kryss, en lärare har dessutom fyllt i ett eget alternativ som är, hög kunskapsstatus. Majoriteten av lärarna märker inte av om elevernas levnadsstandard påverkar deras sociala relationer, d.v.s. de svarar nej och det är ingen skillnad på om eleverna går i årskurs 3 eller 4. Samtliga lärare anser att elevernas personlighet har betydelse i det sociala relationsarbetet och det är ingen skillnad om eleverna går i årskurs 3 eller 4. De har motiverat sina svar som t.ex. ”blyga, tillbakadragna elever har svårare att ta kontakt och även att bygga relationer med andra elever”. ”En elev som inte förstår det sociala samspelet har svårare i sina relationer”. ”En stark personlighet kan ha förmågan att bli ledaren men även att bli en bra förebild för de andra”. ”En snäll elev låter andra få vara med”.

5.3.2 Frågor som besvarar vår frågeställning nummer två

Här redovisar vi de enkätfrågor och dess svar som besvarar vår frågeställning nummer två, hur arbetar lärarna runt elevernas relationer och hur medvetna är de gällande de egna elevernas sociala relationer?

Samtliga av lärarna svara ja på frågan om de upplever att eleverna blir allmänt påverkade av att de lyckats bra eller mindre bra i sitt relationsarbete. Exempel på vilket sätt detta märks är att, ”de blir ofokuserade på lektionerna, de kan bli hämmade”. ”Om de lyckats kan de bli stärkta”. ”Nöjda och glada elever ger bättre arbetsklimat över lag”. Alla lärarna har under sina verksamma år uppmärksammat elever som är uteslutna och ett par av dem säger att det finns i deras klasser just nu. På frågan om hur ofta eleverna är ojusta mot varandra i sitt relationsarbete svarar majoriteten av lärarna flera gånger per vecka och det är ingen skillnad om eleverna går i årskurs 3 eller 4. Exempel på hur detta kan se ut är, ”man retas, fäller onödiga kommentarer och knuffas/slås då man blivit osams”. En lärare berättar att ”i klassen är det just nu fyra killar som är ojusta mot varandra men ingen av dem är mer utsatt än de andra”. En annan lärare berättar att ”i klassen finns det en grupp som önskar slippa vara med en elev jämnt och ständigt eftersom de vill ha egetid”. Majoriteten av lärarna anser att gemenskapen i deras klass är god. Samtliga av lärarna svarar ja på frågan om deras elever också söker sig till andra elever utanför deras egen klass och att det oftast är samma elever som gör detta. Vanligast är att de söker sig till elever i parallellklasserna. Majoriteten av lärarna har svarat ibland på frågan hur ofta de upplever ”tjafs” mellan eleverna om vem som ska vara med vem, ingen skillnad på eleverna i årskurs 3 och 4. Majoriteten av lärarna svarar

att deras elever även umgås på fritiden och att detta är positivt. Exempel på deras motiv är, ”om eleverna trivs ihop och även umgås privat så skapar det en trygghet, de har inte lika stort behov av att prata av sig under lektionstid”. Ett par av lärarna har svarat att det kan innebära en negativ påverkan och de motiverar på följande sätt, ”elever som fungerar bra ihop privat behöver inte fungera bra ihop i skolan som är ett annat socialt sammanhang”. ”Det fungerar sällan bra att jobba ihop med en bästis”. Hur uteslutning kan påverka eleverna har varit svårt för oss att utläsa då alla alternativ fått kryss och det är relativt jämnt mellan dem, de alternativ som dock fått mest kryss är ensamman och tystare. Majoriteten av lärarna anser och svarar ja på frågan att en populärare elev lättare kan utesluta en annan elev, om det finns skillnader eller inte i denna fråga om man är elev i en årskurs 3 eller 4 är resultatet jämnt. Exempel på motiv är, ”ju äldre man blir desto tydligare blir kamratskapet”, ”om någon är populär vill de andra göra som den personen”.

5.3.3. Frågor som besvarar vår frågeställning nummer tre

Här redovisar vi de enkätfrågor och dess svar som besvarar frågeställningen: vad anser lärarna/rektorer att skolan kan göra för att underlätta elevernas relationsarbeten samt förhindra uteslutningar?

Lärarna fick frågan om hur de jobbar med värdegrunden och fick tre alternativ, invävd i det vardagliga arbetet, vid uppkommen situation och då med de inblandade eleverna och kompassamtal och samtliga av lärarna har fyllt i alla alternativen. Hur ofta de har kompassamtal är svaret jämnt fördelat mellan vid behov och en gång per vecka. Vi har även bett de beskriva hur deras arbetssätt ser ut och en lärare har svarat, ”vi för kontinuerliga samtal hur det är i klassen och på skolan samt tar upp olika frågor i trygghetsgruppen vi har på skolan”. En annan lärare berättar, ”vi har livsviktigt-lektioner, vi har också ärtgärningar vilket innebär att eleverna får en ärt om man gjort något bra mot någon annan elev, dessa samlas i en burk och när denna är full får klassen en överraskning. Varje vecka utses genom lottning en elev till veckans stjärna, vilket innebär att denna elev är lite extra viktig under veckans gång.” Vi har även fått dessa svar, ”ifrågasättande och påminnelser om elevernas beteenden”, ”vi talar om människans lika värde” och ”när man kommer in på saker som rör värderingar, vilket kan leda till diskussioner och lärandesamtal.” Vi hade även alternativet annat på enkäten vilket två lärare fyllt i och berättar vad de då gör, ”olika gruppstärkande övningar, lekar, samarbetsövningar, värderingsövningar som fyra-hörns-övning.” och ”klassråd, tjej/kill-grupp samtal, promenadsamtal, samtal vid matbordet”. På frågan var

lärarna upplever att eleverna är mest aktiva i sitt skapande av sociala relationer svarar majoriteten på skolgården/rasterna. En av lärarna har lagt till en förklaring, ”där är det mest utrymme att skapa dem men det skapas sociala relationer hela tiden även i klassrummet men då på annat sätt”.

Vid den motsatta frågan var problematiken äger rum runt elevernas relationsarbeten är svaren jämnt fördelat mellan hallen/kapprummet och skolgården/rasterna. När det gäller skolornas rastvaktsystem så är det ganska jämnt mellan alternativen, tillräckligt med rastvakter, fungerar bra och för få rastvakter, men fungerar ok, men dock har flera svarat tillräckligt med rastvakter. En av lärarna har kommenterat sitt svar med, ”vi kommer aldrig att se allt, men självklart är det lättare att upptäcka tråkigheter om man är fler vuxna”. Samtliga lärare säger att eleverna har möjlighet att öva i/förbättra sina sociala relationer under lektionstid, vid vilka tillfällen är det jämnt mellan alternativen, arbeta två och två och arbeta i mindre grupper. En av lärarna har inte fyllt i något av våra alternativ utan skrivit ett eget istället, lära sig hantera olika konstellationer.

På frågan om eleverna kan påverka sin placering i klassrummet kan vi döma av svaren att detta är olika beroende på vilken skola lärarna jobbar på, därför är det svårt att säga vilket som är oftast förekommande. På en skola får eleverna detta då de har fri placering, d.v.s. eleverna väljer själva sin arbetsplats. På en annan skola svarar samtliga lärare ibland och på den tredje är det jämnt mellan nej och ibland, det är främst de lärare som arbetar med årskurs 3 just nu som svarar nej. På frågan om läraren låter sig övertalas om eleverna ber de ändra i planeringen då denne redan har bestämt grupperna så är det väldigt jämnt mellan alternativen, men majoriteten har svarat ja, men bara om eleverna har goda argument. Samtliga lärare anser att skolan kan påverka elevernas relationsarbeten, bland de motiveringar som lärarna skrivit kan vi läsa, ”att ständigt arbeta med värderingsövningar och verkliga händelser och ge eleverna mer utrymme som i t.ex. trygghetsgruppen.”, ”vi kan jobba förebyggande med värderingar och trygghet, bemötande m.m. och ta tag i situationer då det behövs. Aldrig blunda för situationer som kan verka negativa för eleverna”, ”att lyssna, prata och resonera” och ”skapa en trygg miljö, lyfta fram fördelarna med att kunna samarbeta, återkoppla till världen utanför skolan”. Samtliga lärare anser sig ha en god kommunikation med deras elevers föräldrar och att detta leder till positivitet gällande elevernas relationsarbeten. Samtliga svarar även ja på frågan om de involverar de berörda föräldrarna om en elev blir utesluten. Majoriteten av lärarna anser att de hinner prata med alla sina elever även om det är

en kortare stund och kanske inte alltid en och en utan i grupp. En av lärarna har inte fyllt i något av våra alternativ utan skrivit ett eget istället, ”detta sker inte på rutin utan görs vid behov”.

Vi har bätt lärarna att berätta om sina strategier för att skapa en personlig relation till respektive elev och har fått svaren, ” Jag försöker att se varje elev, att hälsa personligt på dem varje dag. Jag sitter även med i bamban och när jag är rastvakt så för vi dialoger”, ”Jag är mig själv och bjuder på mig själv, vi pratar om både roliga och allvarliga saker, försöker vara en positiv och föredömlig ledare”, ”ger eleverna positiv feedback både i undervisningen och i det sociala beteendet, visar tummen upp om man ansträngt sig”, ”jag läser elevernas loggböcker och kommenterar dem, då vet jag hur deras vecka har varit och hur de mått” och ”jag är öppen och lyhörd, även småsaker kan vara viktiga, fokuserar på hur eleverna upplevt det mer än på vad som hänt”. När det gäller vilken princip lärarna jobbar utefter i sitt klassrum är det jämnt mellan alternativen, likhetsprincipen och behovsprincipen. Vi har bätt lärarna berätta hur detta visar sig och det är, ”jag försöker tillgodose de olika elevernas behov, behandlar de lika och ge dem en likvärdig utbildning”, ”jag försöker ge alla den tid de behöver och sätter/planerar mina lektioner så att störst resurstillsättning kan sättas in. Jag kan göra grupper för att alla ska kunna få ut så mycket hjälp som möjligt”, ”jag ger den som har störst behov mest tid”, ”jag pratar öppet med mina elever om att även om vi är lika mycket värda så har vi olika behov och det är lärarens ansvar att se varje elev och anpassa undervisningen därefter” och ”den som behöver hjälp måste få detta och den som behöver extra stimulans måste få det”. Som avslutning på enkäten har vi bätt lärarna göra ett tillägg som de tycker kan vara relevant i ämnet, här har två lärare skrivit, ”det är svårt att få tiden att räcka till mellan alla eleverna men att vara positiv och skapa en rolig läromiljö tror jag kan vara en lösning” och ”lärarjobbet är svårt, ibland blir det fel och man måste våga göra fel om man ska lära sig att hantera detta sociala arbete”.

5.4 Resultatanalys

När vi tittade på hur skolornas likabehandlingsplan eller plan mot kränkande behandling ser ut kunde vi se att den större skolan har totalt fler antal sidor än den mindre skolan. Det var nog mest en tillfällighet i vårt fall, det behöver ju inte vara så. Båda planerna var lätta att få en överblick över men kanske var den mindre skolans text mer tillgänglig vilket gör att den blir lättare att ta till sig och kan göra att fler läser igenom hela innehållet. I det stora hela så märks det att de följer en tydlig struktur för hur de är utformade. Det är positivt anser vi att det

numera är lag på att alla skolor ska ha en sådan och att de ska ses över årligen, vilket vi har redogjort för under vår rubrik bakgrund där vi skrivit att det på skolorna varje år ska upprättas en plan som ska visa de åtgärder som det finns behov av. Huvudman eller personal får inte utsätta elever för en kränkande behandling. Om personal på skolorna får reda på att ett barn är utsatt är denne skyldig att berätta det för sin chef, förskolechefen eller rektorn och denne är skyldig i sin tur att berätta för huvudmannen. Huvudmannen är därefter skyldig att skyndsamt utreda och vidta åtgärder för att förhindra och stoppa kränkningshandlingarna (www.skolverket.se).

Även om det finns en lag och en plan på respektive skola så är det inte en säkerhet för att man inte blundar för problematiken, det är tyvärr fortfarande ett känsligt ämne hos många har vi förstått då vi inledningsvis blev rådda att inte använda oss av begreppet mobbning utan istället använda i så stor utsträckning som möjligt ordet utesluten. Men positivt är att vi kan se att mycket har förändrats i lärarnas hantering av det sedan vår egen skoltid, då vi båda har stött på uteslutning/mobbning på olika sätt. Det finns olika åsikter gällande hur respektive skola hanterar olika problem och om de arbetar utefter en metod/er eller inte och i så fall vilken metod/er som är bäst lämpade. Vi tycker det är viktigt att skolorna har en effektivitet och inte har för många inblandade personer eller instanser, för det viktigaste är att eleven får den hjälp och stöd den behöver. Att arbeta förebyggande är en viktig del och här tycker vi att det är viktigt att läraren själv har en valmöjlighet, om läraren känner lust och intresse för något är det också lättare och mer framgångsrikt att arbeta utefter det. Under rubriken, tidigare forskning har vi skrivit om skolverkets utvärdering av metoder mot mobbning, den visar just att det finns svårigheter med att arbeta efter ett koncept och färdiga manualer inom skolan. Att införa ett program är ofta ett beslut som är dåligt förankrat hos personalen vilket kan leda till motstånd i implementeringsfasen och motstånd är negativt eftersom i stort sett alla program kräver att all personal bidrar aktivt. Någon direkt slutsats om programmets effektivitet eller en rangordning av dem går inte att göra utifrån denna undersökning av olika skäl bl.a. skolorna kanske inte till 100 % arbetar med programmen så som instruktionerna säger och dess framgång beror mycket på skolan där den används. Utvärderingen visade även att många skolor kombinerade programmen d.v.s. de arbetade inte enbart efter ett (www.skolverket.se). Att vissa svar skiljer sig p.g.a. att eleverna och lärarna befinner sig på olika skolor är självklart tycker vi. Även om alla skolor ska arbeta utefter samma lag och läroplaner så har varje skola sina tankar, sina regler och sitt arbetssätt som präglar de inblandade parterna, vilket vi också kan se utav resultatet på enkäterna när det gäller vissa frågor. Vi har inte fått

möjlighet att jämföra en årskurs 3 och 4 klass och dess elever/lärare på samma skola mer än de elever som går i den mixade klassen som har en och samma lärare. Däremot kan vi jämföra svaren på vissa frågor på lärarenkäten/elevenkäten eftersom vi har svaren från de lärare som arbetar som klassföreståndare i de klasser där eleverna gjort enkäterna, om lärarna och eleverna tycker samma eller olika. När vi har jämfört lärarnas/elevernas svar så är de snarlika, vilket innebär att lärarna har en ganska bra inblick i vad som händer och sker i klassen och runt eleverna. Vi kan också se att eleverna styrker det lärarna uttalar sig om i vissa frågor. Vi kan tolka att mycket av elevernas framgång/motgångar i deras relationsarbeten har en betydelse i hur väl och länge eleverna känt varandra, en mixad klass kan ha en viss trygghet och andra förmåner som inte en ren årskursklass har och tvärtom. Storleken på skolan har också betydelse och hur skolgården ser ut, antal elever där och blandningen av årskurserna.

Att börja skolan är stort steg för ett barn och man är inte så gammal så det är inte alls så konstigt om man känner sig liten, ensam, blyg och lite rädd. Vi är övertygade om att vuxenansvaret är viktigt här, vi har även hänvisat till detta under vår rubrik tidigare forskning. Det är viktigt som pedagog att möta upp eleverna, att få de att inte känna så eller åtminstone minska den känslan så att de känner sig trygga på skolan och i dess omgivning, vilket bidrar till en bättre läromiljö och där man har ett gott samarbete tillsammans. I novembernumret av tidskriften *Pedagogiska magasinet* (2012) hade man temat om just relationer, som inledning står det att goda relationer är en förutsättning för att känna trygghet och tillit i sitt lärande och att det är vuxna som har ansvaret. Även om det är svårt så går det att lära sig att skapa relationer även med de personer som man har lite svårt för av olika anledningar (s.28f). Körling (2012) skriver att trots att skolan är en mötesplats diskuteras kvaliteterna i relationerna alldeles för sällan, hur vi som lärare är ansvariga för dem, hur vi kan utveckla vår attityd samt hur vi genom vår undervisning kan stärka relationerna då vi kan göra saker tillsammans (s.36)

Vi vill betona vikten av att vi som lärare lyssnar, är uppmärksam och försöker tillsammans med eleverna lösa de konflikter. Det innebär en slags trygghet för oss alla oavsett om vi är barn eller vuxna att få kontakt med andra och få vänner att umgås med i de olika sociala sammanhangen vi befinner oss i. Alla relationer kräver ett underhållande arbete från de som berörs av relationen, vilket styrks av det som Wrethander Bliding (2007) skriver att skolan är en mötesplats, där vuxna och barn förväntas samspela och hantera olika relationer under flera års tid, tillvaron i skolan är komplex och det krävs både ett engagemang och ett hårt arbete

från alla deltagare. Där finns människor som både är lika varandra med även olika, det uppstår både vänskap och ovänskap och ett antal konflikter (s. 7f).

Skolan har ett uppfostrandeuppdrag, därför blir en del av lärarnas uppgift att påpeka och ifrågasätta elevernas uppförande och beteenden. Att svaren blev ja och både och gällande lärarnas uppfattning om eleverna är formbara eller inte, är inte alls konstigt tycker vi då äldre elever har påbörjat sin process med att skapa sin identitet på ett helt annat sätt än de yngre, de kräver mer förklaringar om varför och de ifrågasätter. De äldre svarar även upp på ett helt annat sätt, vilket vi även sett och har erfarenhet av från VFU:n från vissa klassrumssituationer. Att de äldre eleverna i större utsträckning tyckte att det var okej att neka en vän om man redan bestämt att vara med någon annan än de yngre, så kan detta kanske enligt oss förklaras med det vi redan varit inne på men även att de är lite mer självsäkra, fått lite mer pondus och vågar detta. Att de samtidigt tycker att det är svårt visar ju ändå på en medmännisklighet.

Att uteslutning visar sig mest i att eleverna blir ensammare och tystare är ingen direkt överraskning för oss då vi kan läsa vad Olweus (2007) skriver i boken, *Utstött – en bok om mobbning*, att du som offer är ängslig och osäker, du är också ofta försiktig, känslig och tystlåten. När man blir angripen drar man sig oftast tillbaka, man gråter och har ett dåligt självförtroende, de känner sig ensamma. Olweus kallar dessa offer för de passiva eller undergivna mobboffren, det finns även en annan typ de provocerande mobboffren vilka inte är lika vanligt förekommande. Dessa har en kombination av ängsliga och aggressiva reaktionsbeteenden, de har svårigheter i att koncentrera sig och kan uppföra sig på ett sätt som skapar irritation och spänningar hos andra. (s. 61ff)

Frågorna om placeringen i klassrummet och om eleverna genom påverkan kunde välja vem de skulle arbeta med, är kanske de som väcker mest frågor och funderingar hos oss, framförallt att man svarar nej. Ibland kan det naturligtvis vara så att vissa elever verkligen inte kan sitta ihop av olika skäl men vi tror ändå att det kan gynna elevernas relationsarbeten om de har möjligheter att välja eller påverka ibland, då får hellre läraren placera om/ändra om det märks att det inte fungerar. Att eleverna får vara med och välja och påverka gör att de får visa att de klarar av det, vilket bidrar till att de växer som person och lär sig ta ansvar. Det är också positivt ur demokratisk synvinkel, vilket både vår skola och vårt samhälle ska vara. Dessutom är det så att vuxna ska kunna jobba med vem som helst och ingå i olika arbetslag o.s.v. vilket

också talar för att det är viktigt att redan i skolan ge eleverna en chans att öva i detta. Att skolan kan påverka elevernas relationsarbeten och de sociala relationerna är vi övertygade om och att vi som lärare försöker skapa en så bra relation som vi kan med våra elever är en fördel i denna process. Precis som Jonsdottir (2012) skriver i en artikel i *Pedagogiska magasinet* är det viktigt att i det pedagogiska arbetet stödja barnens vänskapsrelationer då barn som inte har några vänner kan få negativa konsekvenser i sin utveckling och sitt välbefinnande (s.42).

6 Diskussion och slutsatser

I detta kapitel väljer vi att först gå in på en metoddiskussion och sedan en resultatdiskussion, som sedan avslutas med vår slutsats och vidare forskning.

6.1 Metoddiskussion

I det stora hela så är vi nöjda med resultatet av vårt metodval då vi tycker att det gav oss möjlighet att få svar på vår undersöknings syfte nämligen, vi vill undersöka hur elevernas sociala relationer och relationsarbete fungerar och tar sig uttryck i skolan i årskurs 3 och 4, samt hur det påverkar deras inläring. Detta tycker vi fastän vi var medvetna om att det enligt Esaiasson m.fl. (2012) är vanligare att skaffa sig information genom observationer när man ska titta på elevernas relationsarbeten (s. 304). Gällande våra frågor om skolornas likabehandlingsplaner fick vi chansen att jämföra lärarnas svar gentemot hur rektorerna svarade. Vi kunde även i våra enkäter till lärarna och eleverna som baserades på vårt valda ämne och dess frågeställningar, jämföra svaren. Vi tror inte att vi hade kunnat se alla dessa synvinklar på något annat sätt än så som vi gjorde på den tid vi hade till vårt förfogande.

Vi tycker att det var bra att följa rekommendationen av Esaiasson m.fl. (2012) och bygga våra frågor på tidigare forskning, som vi har med under rubriken teoretisk anknytning, beröringspunkter då det underlättat att få svar som svarade mot vårt syfte och frågeställningar (s. 241). Ett av de resonemang som vi förde innan var att vi genom enkätfrågorna kunde ställa samma frågor till många utan att ge extra förklaringar till vissa och därigenom färga svaren (ibid. s. 228). Vi insåg sedan vid genomförandet att vi på grund av tidsbrist att vi inte kunde närvara när alla enkäterna besvarades. Detta gjorde att vi inte har den kontroll på om eleverna har fått ord förklarade och därmed riskerar att ha fått en tredje persons förståelse av begrepp vilket kan färga deras svar, intervjueffekten (ibid. s. 235). Vid själva bearbetningen av enkäterna så har det fungerat ganska mycket som vi hade tänkt oss då vi har gått igenom varandras sammanställningar, jämfört och skrivit. Därefter har vi igen läst varandras texter och gått tillbaka till resultaten av enkäterna för att se att vi är överens om dess slutsats.

Esaiasson m.fl. (2012) använder sig av begreppet resultatvaliditeten som svarar på frågan ”om vi mäter det vi påstår att vi mäter” (s. 63). Vi tycker vi att vi kan läsa ut att vi har fått fram svar på våra frågor och att det har gett oss bra material att ställa i relation till vårt syfte och frågeställningar. Då vi redan innan visste att just undersökningar av vår sort som mäter

människors självförtroende, känsla av ensamhet och stolthet är svåra att få hög reliabilitet på så känner vi att vi har nog lyckats bra med tanke på förutsättningarna i form av tid och att vi ville se både hur elevernas relationsarbete fungerar och tar sig uttryck, hur detta påverkar deras inläring, vad lärarna känner till om detta samt hur skolan kan underlätta elevernas relationsarbeten. Vi är övertygade om att vi gjorde ett bra val i att utforma enkäterna så olika som vi gjorde utefter ålder på respondenterna. Precis som vi tidigare skrivit så anser vi detta vara ett viktigt ämne vilket vi ville få mer kunskap i och därför forska i för att öka kunskapsbasen för att vi i vår framtida roll som lärare ska förmedla och föra goda sociala relationer. Vi känner också att vi fått fram resultat som gett oss inspiration till att söka mer kunskap i området. Vår känsla om att vår undersökning inte kan ge oss möjlighet att dra några generella slutsatser gäller fortfarande nu när vi är klara. Vid vissa frågor så har det varit en nästan fullständig enighet och då har vi känt att vi kan läsa ut att det styrker svarets tillförlitlighet. Då det relativt ofta även har varit frågor där det inte har gått att utläsa någon generell trend i svaren så har undersökningen varit för liten för att dra några slutsatser mer än att respondenterna inte är eniga.

6.2 Resultatdiskussion

På frågan om hur formbara lärarna anser att deras elever generellt är när det gäller förändringar av etiska värden och uppförande i skolan svarar majoriteten både och. Vi fick motiveringar som t.ex. ”inlärda beteenden kan vara svåra att förändra”. ”Det man fått med sig hemifrån sitter ganska djupt rotat”. Majoriteten av lärarna upplever och svarar ja på att elevernas hemförhållanden påverkar deras sociala relationer i skolan. Detta resultat visar att hemmen har en stor betydelse i elevernas uppförande som kan ha en bidragande roll i deras relationer. Att därför ha som mål att ha en bra kommunikation med elevernas föräldrar är viktigt och att involvera dem i vad som sker på skolan, vilket vi också ser i resultatet att lärarna tycker. För att skolans personal ska kunna vara behjälpliga vid elevernas relationsarbeten måste detta ske i nära kontakt med hemmen för att uppnå ett lyckat resultat. Skolverket (2011) framhåller att för att det ska bli ett bra arbetsklimat, en god läromiljö för eleverna men även en trygg plats för alla att vara på så är det viktigt att alla dessa relationer fungerar så bra som möjligt, vilket alla har lika stor ansvarsdel i (s. 102).

Resultaten visar på att de lärare som svarat verkar vara väl medvetna om att eleverna ständigt arbetar med relationsarbeten i skolan och att lärarna/skolan arbetar för att stödja och förhindra kränkande behandling. Exempelvis så påtalar en lärare att det händer just nu och att det finns

en strategi för att förhindra att det blir värre. Enkäterna visar också att lärarna arbetar aktivt med värdegrundsfrågorna både vid uppkomna situationer och till vardags. Detta genom att väva in dem i ämnen, att arbeta med samtal och att de tar sig tid att reda ut eventuella situationer som uppstår. Resultaten visar också att det finns en medvetenhet bland en del av lärarna om vikten att lyfta även småsaker. Detta tycker vi är viktigt så det inte leder till det som Solveig Hägglund skriver i boken *Utstött* (2007) om begreppet banal mobbning, vilket innebär ”för att diskutera de sociala och kulturella mekanismer som bidrar till att legitimera, och därmed banalisera mobbning och kränkningar i skolvardagen. Ordet banal används alltså för att beskriva något som är ”vardagligt och normalt, något som inte är värt att lägga märke till eller uppmärksamma” (s. 97f).

Resultaten visar också att skolorna är ganska nöjda med sitt förebyggande arbetssätt mot kränkande behandling. Både rektorer och lärare svarade positivt på detta även om det lyfts fram att det kan förbättras i vissa avseenden. Däremot påpekas det att det råder brist i kunskapen om vilka som ingår i trygghetsteamet. Detta tycker vi låter positivt men det som är viktigt att påpeka är att vi aldrig ska vara helt nöjda och luta oss tillbaka, skolan och dess personal måste hela tiden arbeta aktivt inom detta område, vilket styrks av statistiken. Barnens Rätt i Samhället [BRIS] (2012-12-09) har skrivit på sin hemsida vilka de vanligaste kontaktområdena är, d.v.s. anledningarna till att man söker kontakt och vill prata med dem, bland dessa hittar vi kamrater, skolan och mobbning/kränkande behandling (www.bris.se). I Barnombudsmannens [BO] rapport och förslag mot mobbning (2001) kan vi läsa att trots olika insatser så är mobbningsnivån hög, ca 100 000 barn och ungdomar utsätts för mobbning i skolan varje år (s.7f).

6.3 Slutsats

Vi läser ut utav svaren vi fått av våra enkäter att mycket görs för att eleverna skall känna sig trygga i sitt relationsarbete i skolmiljön men samtidigt säger statistik från BO (2001) att det finns mer att göra (s. 7f). Vi såg också att skolans personal, från rektor till lärare, arbetar aktivt för att se till att eleverna ska få chans att utveckla sin sociala förmåga i skolan genom att skapa en trygg skolmiljö och möjlighet att påverka. Vi känner och vill påpeka att uteslutning är en form av svårupptäckt mobbning därför borde den få större uppmärksamhet. All personal på skolan så som rektor, lärare, fritidspedagog och andra som rör sig i lokalerna borde få mer utbildning om uteslutning, hur den gestaltar sig och hur den kan motverkas. Som skolverket (2011) framhåller så är det viktigt att alla tar ansvar för skolmiljön, arbetsklimatet

och gärna över klassgränserna (s. 102). Vi upplever att nästan än vad vi tar upp i hur skolan fungerar så är tid en avgörande faktor och det har varit en variabel som spelat in både i vårt genomförande av undersökningen och som en faktor som lärarna tagit upp. Det känns som att resurserna är avgörande idag i hur mycket tid lärarna har kvar till att arbeta med värdegrundsfrågor då arbetsbördan blir större för de lärare som arbetar på en skola med lägre lärartäthet. Vi känner efter vår studie att argumentet om att tiden är avgörande inte håller längre. Lärare borde få tid till utbildning för att utveckla hur de arbetar med värdegrunden för att det ska bli ett sätt som är invävt i all daglig verksamhet och då inte behöver ta mer tid i anspråk.

Vad har vi lärt oss av detta arbete i att undersöka hur elevernas sociala relationer och relationsarbete fungerar och tar sig uttryck i skolan i årskurs 3 och 4, samt hur det påverkar deras inläring. Jo, att det krävs tid, engagemang från såväl berörd personal i skolan som hemmen och eleverna själva. Att vi kan finna många svar i forskningen men även att varje situation är unik och därför kan vi aldrig slå oss till ro med tanken att vi har en fungerande modell. Att även inom detta område skall vi sträva efter att fortsätta utvecklas. Även den senaste uppmärksamheten om nätmobbning gör att vi tror att arbetet med värdegrundsfrågorna är mer aktuella än någonsin och att det krävs mer forskning och kanske att skolan arbetar för att öka empatin och förståelsen för konsekvenserna av vad vi gör både i skolan och på nätet. Vi bär med oss att vi genom engagemang för värdegrundsfrågorna kan skapa en bättre och tryggare läromiljö i skolan.

6.4 Vidare forskning

Vi skulle gärna se mer forskning i hur elevernas relationsarbete påverkar den enskilde elevens inläring och hur lärare kan arbeta för att förbättra relationerna i skolan. Detta då det idag görs mycket bra arbete men statistiken från Barnombudsmannens rapport och förslag mot mobbning (2001) visar att siffrorna fortfarande är höga och att det finns utrymme för utveckling på området (s. 7f). Även vill vi se att dessa nya forskningsrön når studenterna i lärarprogrammen.

7 Referenslista

7.1 Tryckta källor:

Barnombudsmannen (2001) *Blunda inte för mobbningen! BO:s rapport och förslag mot mobbning.*

Corsaro, W. (2003) *We're friends, right? – inside kid's culture.* Washington, D.C.: Joseph Henry Press

Dysthe, O. (red.)(2003) *Dialog, samspel och lärande.* Lund: Studentlitteratur

Esaiasson P. Gilljam M. Oscarsson H. Wängnerud L. (2012) *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad.* Stockholm: Nordstedts Juridik AB.

Herlin, A. & Munthe B. (2011) *En tryggare skola. Regler och förebyggande arbete mot våld och kränkande behandling.* Stockholm: Norstedts juridik

Illeris, K. (2007) *Lärande.* Lund: Studentlitteratur

Imsen, G (2006) *Elevens värld – Introduktion till pedagogisk psykologi.* Lund: Studentlitteratur AB

Johansson, E. & Johansson, B. (2003) *Etiska möten i skolan.* Stockholm: Liber

Läraryrket (2011) *Lärarens handbok.* Lund: Studentlitteratur

Mathiasson, L.(red.) (Nummer 4, november 2012). *Pedagogiska magasinet. Läraryrket tidskrift för utbildning, forskning och debatt.*

Orlenius, K. (2001) *Värdegrunden – finns den?* Stockholm: Runa förlag

Skolverket (2011) *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder.* Stockholm: DanagårdsLitho.

Thors C. (Red) (2007) *Utstött – en bok om mobbning.* Stockholm: Läraryrket Förlag

Wrethander Bliding, M. (2007). *Inneslutning och uteslutning – barns relationsarbete i skolan.*

7.2 Elektroniska källor:

Bris (2012) 2012-12-09. *Brisrapporten 2012*. WWW: <http://www.bris.se/?pageID=230>

Forskning (2011) 2012-12-09. *Är forskarna överens?* WWW:
<http://www.forskning.se/nyheterfakta/teman/mobbning/tiofragorochsvar/arforskarnaoverens.5303f5325112d7337692800015973.html>

Forskning (2011) 2012-11-21. *Vad är mobbning?* WWW:
<http://www.forskning.se/nyheterfakta/teman/mobbning/tiofragorochsvar/vadarmobbning.5303f5325112d7337692800015784.html>

Sveriges Riksdag (2010:800) 2012-12-09. Skollag. WWW:
http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/?bet=2010:800#K5

<http://www.skolverket.se/lagar-och-regler/skollagen-och-andralagar>

Skolverket (2011) 2012-12-09. *Utvärdering av metoder mot mobbning*. WWW:
http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2498

Skolverket (2000) 2012-11-15. *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*.

WWW: http://www.skolverket.se/om-skolverket/publicerat/visa-enskild-publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2260

Vetenskapsrådet (2002) 2012-12-13. *Forskningsetiska principer, inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. WWW: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>

Bilaga 1

8.1 Anhållan om tillstånd för att ert barn kan delta i en undersökning inom ramen för ett examensarbete vid lärarutbildningen vid Göteborgs universitet.

Vi är studenter som utbildar oss till lärare vid Göteborgs Universitet. Vi skall nu skriva den avslutande uppgiften inom lärarutbildningen som är vårt examensarbete och som ger oss vår lärarbehörighet. Arbetet motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart i dec 2012/ Jan 2013. Examensarbetets syfte är att undersöka hur elevernas sociala relationer och relationsarbete fungerar och tar sig uttryck i skolan i årskurs 3 och 4 samt om detta påverkar deras inlärning. De viktigaste Nyckelorden vi fokuserar på i våra undersökningar är; värdegrunden, pro-socialt arbete, uteslutning, inneslutning, sociala relationer, etik och moral. För att kunna besvara våra frågeställningar behöver vi samla in material genom observation och frågeenkät med elever och personal på skolan. Kanske även genom att delta i elevsamtal och ta del av material som handlar om ert barn.

På er skola kommer undersökningen att genomföras under perioden vecka 46-47.

Vi vill med detta brev be er som vårdnadshavare om tillåtelse att ert barn deltar i den observation/intervju/frågeenkät/annat som ingår i examensarbetet. Alla elever kommer att garanteras anonymitet. De skolor/enheter/klasser som finns med i undersökningen kommer inte att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjliga att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Ert barn har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Vad vi behöver från er är att ni som elevens vårdnadshavare skriver under detta brev och så snart som möjligt skickar det med eleven tillbaka till skolan så att ansvarig lärare kan samla in svaret vid tillfälle. Sätt således ett kryss i den ruta som gäller för er del:

- Som vårdnadshavare **ger jag tillstånd** att mitt barn deltar i undersökningen
- Som vårdnadshavare **ger jag inte tillstånd** att mitt barn deltar i undersökningen

Datum _____

---

vårdnadshavares underskrift/er elevens namn

Har ni ytterligare frågor ber vi er kontakta oss på nedanstående adresser eller telefonnummer:

Med vänliga hälsningar

Anna Carlsson mobil: 0738-385851

Sarah Salén mobil: 0761-963334

Tack på förhand!

Bilaga 2

8.2 Öppna frågor om likabehandlingsplanen till rektorn.

1. Tycker du att arbetet med elevhälsoteamet/trygghetsteamet fungerar bra? Vad fungerar bra och varför?
2. Tycker du det är något med elevhälsoteamet/trygghetsteamet som inte fungerar bra? Vad och varför?
3. Hur medvetna upplever du att lärarena, föräldrarna och eleverna är om vilka som ingår i elevhälsoteamet/trygghetsteamet?
4. Hur stor vikt lägger du som rektor på att lärarena aktivt arbetar med värdegrundsfrågor i förhållande till övrigt lärande i skolan?
5. Likabehandlingsplanen ska revideras varje år enligt skollagen. Hur går detta arbetet till? Hur stor omarbetning i % (uppskattningsvis) gjorde ni senast? När gjordes det en stor omskrivning senast?
6. Händer det att du som rektor ingriper vid situationer som uppstår runt elevers relationsarbete och i så fall hur ofta?
7. Känner du att ni har resurser, kunskap att lösa de olika situationer som kan uppkomma runt elevers relationsarbete? Om ni saknar något vad är det i så fall?
8. Händer det att ni genomför någon form att kompetensutveckling inom detta område? När gjordes det senast? Hur ofta?

Tack för din tid!

Sarah & Anna

Bilaga 3

8.3 FRÅGOR TILL LÄRARE OM LIKABEHANDLINGSPLANEN:

1. Tycker du att arbetet med trygghetsteamet/elevhälsoteamet fungerar bra? Vad fungerar bra och varför?
2. Tycker du det är något med trygghetsteamet/elevhälsoteamet som inte fungerar bra? Vad och varför?
3. Upplever du att du kan påverka likabehandlingsplanen med egna idéer och åstadkomma förändringar?
4. Hur ofta händer det att du ber rektorn att bistå vid situationer som uppstår runt elevernas relationsarbete?
5. Upplever du att du får stöd/hjälp vid behov från trygghetsteamet/elevhälsoteamet om det uppstår en situation runt elevernas relationsarbete?
6. Har du använt dig av trygghetsteamet/elevhälsoteamet? När och var du nöjd med resultatet?
7. Har du haft en genomgång av likabehandlingsplanen med föräldrarna eller eleverna, på vilket sätt i så fall?
8. Hur har föräldrarna fått informationen om likabehandlingsplanen? Föräldramöte/Internet/Pappersutskick/Annat?
9. Upplever du att ni fått kompetensutveckling inom detta område här på skolan? Om ja, vad har ni då gjort. Ex föreläsning, kurs.
10. Skolverket har på sin hemsida lagt ut material om hur arbetet mot kränkande behandling i skolan kan förebyggas för att ev. mobbning inte ska förekomma. Har du i någon form tagit del av detta material? Om ja, känner du till någon av metoderna som man kan arbeta runt; *Olweusprogrammet, Farstametoden, Friends, Lions Quest, SET – social och emotionell träning, Skolkomet, Skolmedling samt Stegvis*. Har du kanske t.o.m. erfarenhet av att arbetat runt en metod eller hört någon kollega berätta om det? Positivt/negativt.

Bilaga 4

8.4 Enkät till lärare i årskurs 3 och 4.

Vilken årskurs arbetar du i just nu?

- Årskurs 3   Årskurs 4   Båda

1. Hur länge har du arbetat som pedagog?

- 0-5 år   5-10 år   10-15 år   Längre

2. Med vilken åldersgrupp av elever har du arbetat i?

- åk F-3   åk 4-6   åk 7-9   Gymnasiet

3. Hur definierar du begreppen inneslutning respektive uteslutning i skolan mellan eleverna?

---

4. Upplever du att eleverna blir allmänt påverkade av att de har lyckats bra eller mindre bra i sitt relationsarbete och i så fall på vilket sätt? Motivera!

---

5. Anser du att elevernas framgång/motgång i sitt relationsarbete påverkar deras inläring?

- Ja   Nej   Både och

6. Om du svarat ja på fråga 5, på vilket sätt?

---

7. Hur formbara upplever du som pedagog att dina elever generellt är gällande förändringar av etiska värden och uppförande i skolan?

- Lätta   svåra   både och   Omöjliga
 Skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4
 Ingen skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4

8. Motivera ditt svar i fråga 7:

---

9. Kryssa i ett eller flera alternativ. Hur arbetar du med värdegrunden i din klass?

- Invävd i det vardagliga arbetet
 Vid uppkommen situation och då med de inblandade eleverna
 Kompissamtal
 Annat _____

10. Om du svarat *invävt i det vardagliga* arbetet på fråga 9. Kan du kort beskriva hur detta kan se ut?

---

11. Om svarat *kompissamtal* på fråga 9, hur ofta har ni detta?

- Vid behov   En gång/vecka   Annat _____

---

12. Om du svarat *annat* på fråga 9. Kan du kort beskriva hur detta kan se ut?

---

13. Upplever du som pedagog att elevernas hemförhållanden påverkar deras sociala relationer i skolan?

- Ja   Nej   ibland

14. Vilka av dessa hemförhållanden upplever du har en påverkan i så fall? Kryssa för de alternativ som stämmer.

- Tidsbrist/stress   Syskon   Skilsmässa
 Ekonomi   Flyttning   Alkohol/missbruk
 Nya familjekonstellationer
 Annat _____

15. Vad har du för erfarenhet under dina verksamma år som pedagog av utslutna elever, sätt ett/flera kryss på det som stämmer:

- Aldrig uppmärksammat det.   Uppmärksammat det, men finns inte just nu.
 Uppmärksammat det och det pågår nu.
 Det finns på skolan, men inte i min klass.
 Det pågår i min klass nu.
 Annat _____

16. Hur ofta anser du att eleverna är ojusta mot varandra i sitt relationsarbete?

- Varje dag   Flera gånger/vecka   Några gånger/månad
 Nästan aldrig   Annat _____

17. Hur kan detta ojusta beteende se ut och är det skillnader mellan årskurs 3 och 4 elever?

---

18. Hur anser du att gemenskapen inom klassen är bland eleverna?

- Toppen   God
 Dålig   Annat _____

19. Upplever du att eleverna i din klass söker sig till andra elever (utanför sin egen klass) på skolan?

- Ja   Nej   Inte vad jag märkt

20. Om du svarat ja på fråga 19, vad stämmer av nedan påståenden?

- Oftast samma elever som söker sig till andra elever.
 Oftast olika elever som söker sig till andra elever.

som:

- Söker sig till parallellklassernas elever
 Söker sig till yngre elever
 Söker sig till äldre elever
 Söker sig till syskon och deras umgänge

21. Hur ofta upplever du att det är "tjafs" mellan eleverna om vem som ska vara med vem (generellt)?

- Aldrig   Ibland   Sällan   Ofta

- Skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4
 Ingen skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4

22. Registrerar du om eleverna även umgås med varandra på fritiden?

- Ja   Nej   Ibland

23. Om du svarat ja på fråga 22, hur anser du att det påverkar deras relationsarbete i skolan?

- Positivt
 Negativt
 Annat _____

24. Motivera ditt svar på fråga 23?

---

25. Var upplever du att eleverna är mest aktiva i sitt skapande av sociala relationer?

- I klassrummet
 Hallen/kapprummet
 Skolgården/rasterna

 Annat _____

26. Var upplever du att problematiken runt elevernas relationsarbeten äger rum?

- I klassrummet
 Hallen/kapprummet
 Skolgården/rasterna

 Annat _____

27. Hur anser du att ert rastvaktsystem fungerar på skolan?

- Tillräckligt med rastvakter, fungerar bra
 För få rastvakter, men fungerar ok
 Måste bli bättre, vi kan omöjligt se allt

 Annat _____

28. Hur anser du att uteslutning påverkar eleven som utsätts? Sätt kryss på de påståenden som du tycker stämmer:

☐ Ensammare	☐ Högre sjukfrånvaro
☐ Tystare	☐ Hamnar efter kunskapsmässigt
☐ Håller sig nära lärare	☐ Blir bråkig
☐ Trotsig	☐ Annat _____

- Skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4
 Ingen skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4

29. Har eleverna möjlighet att öva i/förbättra sina sociala relationer under lektionstid?

- Ja
 Nej

30. Om du svarat ja på fråga 29, vid vilka tillfällen:

- Arbeta två och två
 Arbeta i mindre grupper
 Olika grupperingar som eleverna valt själva
 Annat _____

31. Kan eleverna påverka sin placering i klassrummet?

- Ja   Nej   Ibland

32. Om du svarat ja på fråga 31, på vilket sätt?

- Genom önskan   Genom att bevisa att de klarar av det
 Annat _____

33. Om du bestämt att eleverna ska arbeta i bestämda grupper låter du dig då övertalas om elever ber om att du ska ändra i planeringen?

- Ja, det händer lite då och då
 Ja, men bara om eleven har goda argument
 Nej, har jag bestämt en ordning så gäller den.

34. Märker du av någon typ av popularitet bland eleverna, att vissa är mer populära att vara med än andra?

- Ja   Nej
 Skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4
 Ingen skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4

35. Om du svarat ja på fråga 34, vad tror du att denna popularitet kan bero på:

- Eleven är "inne", har det senast   Uppfattas som en snäll kompis
 Uppfattas som rolig   Ledare, uppfattas som "tuff"

- Annat _____

36. Märker du av om elevernas levnadsstandard har någon påverkan på elevernas sociala relationer?

- Ja   Nej
 Skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4
 Ingen skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4

37. Motivera ditt svar på fråga 36:

---

38. Anser du att en populär elev lättare kan utesluta en annan elev?

- Ja   Nej
 Skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4
 Ingen skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4

39. Motivera ditt svar på fråga 38:

---

40. Anser du att elevens personlighet har stor betydelse i det sociala relationsarbetet?

- Ja   Nej
 Skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4
 Ingen skillnad mellan elever i årskurs 3 och 4

41. Motivera ditt svar på fråga 40:

---

42. Anser du att skolan kan påverka elevernas relationsarbeten?

- Ja   Nej

43. Motivera ditt svar på fråga 42 och ge förslag på hur:

---

44. Kan du även kort berätta vad ni har gjort:

---

45. Upplever du att du har en generellt god kommunikation med dina elevers föräldrar?

- Ja Nej

46. Vilka konsekvenser har ditt svar på fråga 45 på elevernas relationsarbete?

- positivt
 Negativt Annat _____

47. Involverar du de berörda föräldrarna om en elev blir utesluten?

- Ja Nej
 Annat _____

48. Att prata med alla elever, en och en, vad stämmer i ditt fall av nedanstående påståenden?

- Jag hinner prata en längre stund med alla mina elever varje vecka
 Jag hinner prata en kort stund med alla mina elever varje vecka
 Nej inte alla men de flesta av mina elever varje vecka
 Jag pratar med alla mina elever men kanske inte alla en och en, utan i grupp
 Annat _____

49. Har du någon speciell strategi för att skapa personliga relationer till varje elev?

---

50. Vilken princip arbetar du efter vanligtvis i klassrummet? (Sätt siffror om du vill gradera efter vilken du använder mest, där 1 är den mest använda och 3 den minst använda.)

- Likhetsprincipen
 Behovsprincipen
 Merit/Förtjänstprincipen

51. Hur visar det sig att du arbetar efter den principen du valt i fråga 47?

---

52. Vill du tillägga något som du tycker är relevant i ämnet?

Tack för din medverkan!
Sarah & Anna

Bilaga 5

8.5 Enkätfrågor till eleverna i årskurs 3 och 4.

1. Kryssa i det alternativ som stämmer:

- Flicka   Pojke
 Årskurs 3   Årskurs 4

2. Vad tycker du om din skola?

- gillar min skola mycket
 gillar min skola
 gillar inte min skola

3. Vad känner du för att gå till skolan på morgonen?

- det känns bra
 det känns ganska bra
 det känns inte bra

4. Om du har svarat att det inte känns bra så vill vi att du svarar på denna fråga.

- Det känns så bara ibland
 Det känns så ganska ofta, men har inte pratat med någon om det
 Det känns så ganska ofta och detta vet någon vuxen på skolan om
 Det känns så nästan varje dag och detta vet någon vuxen på skolan om

5. Känner du till elevhälsoteamet/trygghetsteamet som finns på din skola?

- Ja
 Nej

6. Hur skulle du beskriva din/dina lärare? (kryssa med olika färg om du har flera lärare!)

- Hon/han är sträng, men det tycker jag är bra
 Hon/han är för sträng
 Vi har ibland olika åsikter men det är ok
 Hon/han är rättvis
 Hon/han är orättvis
 Jag får den hjälp jag behöver
 Jag behöver mer hjälp än vad jag får

7. Får du tid av din lärare att prata enskilt varje vecka med henne/honom?

- Ja, varje vecka
 Ja, men inte varje vecka
 Nej, det händer inte så ofta
 Nej, det händer nästan aldrig

8. Känner du att du får vara med och bestämma var och med vem du ska sitta bredvid i klassrummet?

- Ja
 Nej

Ibland

9. Känner du att du får vara med och bestämma vem du ska arbeta med på lektionerna?

- Ja
- Nej
- Ibland

10. Hur tycker du att gemenskapen i din klass är?

- Toppen
- Bra
- Mindre bra
- Dålig

11. Om du säger ifrån, lyssnar dina klasskompisar på dig då?

- Ja, alltid
- Oftast
- Sällan
- Nej aldrig

12. Tycker du att du har lätt för att få kompisar?

- Ja
- Nej
- Ibland

13. Vilka är dina kompisar? Sätt kryss i de alternativ som stämmer.

- Flickor
- Pojkar
- Både flickor och pojkar
- Klasskamrater
- Både klasskamrater och andra elever från andra klasser

14. Har du haft samma vänner sedan lång tid tillbaka i skolan?

- Ja, sedan förskolan
- Ja, sedan vi började i förskoleklass
- Ja, sedan ett år tillbaks
- Nej, jag byter nog rätt ofta, det är roligt att leka med olika

15. Vem bestämmer när du är tillsammans med dina vänner?

- Jag är den som bestämmer
- Jag låter den andre bestämma
- Båda bestämmer
- Vem som bestämmer beror på vem jag är med

16. Har du alltid någon att vara med på rasterna?

- Ja
- nej
- Ibland

17. Är du ensam någon gång?

- Ja
- nej

18. Om du svarat ja, vad kan det bero på?

- Jag valde att vara ensam
- Jag fick inte vara med fast jag frågade
- Jag vågade inte fråga så därför blev jag ensam
- Annat

19. Gällande kompisar, vad stämmer överens med nedan påståenden:

- Jag har flera vänner och även flera bästisar
- Jag har flera vänner och en bästis
- Jag har vänner men ingen bästis
- Jag har inga bra vänner men jag kan umgås med de andra eleverna ändå
- Jag har inga vänner, är oftast ensam

20. Om du har en bästis, tycker du det är ok att han/hon umgås med andra också?

- Ja
- Nej
- Ibland

21. De elever du umgås med på skolan, umgås ni även efter skolan på fritiden?

- Ja, men bara några av dem
- Ja, med alla
- Nej

22. Om du svarat nej, vad kan det bero på?

- Jag vill inte
- De vill inte
- Har andra kompisar då
- Annat

23. Hur umgås du helst under skoltid?

- Med en person i taget
- Jag kan umgås med flera personer utan problem
- i grupp

24. Var på skolan känner du dig mest tryggast?

- I klassrummet
- Hallen/kapprummet
- Skolgården

25. Var på skolan känner du dig minst trygg?

- I klassrummet
- Hallen/kapprummet
- Skolgården

26. Känner du att det är tillräckligt med vuxna ute på rasterna?

- Ja
- Nej

27. Om du har känt dig utanför i skolan, har du fått hjälp från en vuxen då?

- Ja
- nej
- ibland

28. Vem går du till om du känner dig utanför?

- En kompis
- Någon elev jag litar på
- Den vuxne som är närmast för tillfället
- Min klassföreståndare
- En vuxen jag känner väl

29. Vad får du för känslor om du inte får vara tillsammans med den du vill vara med på rasterna?

- Blir ledsen
- funderar och undrar vad det beror på
- Det var orättvist
- Blir arg och vill ge igen
- Jag är sämre som person
- Känner skam

30. Hur ofta händer det att du känner att du inte får vara med den du vill?

- Varje dag
- Några gånger i veckan
- Ganska sällan

31. Hur löser ni problem som uppstår om vem som ska vara med vem i skolan?

- I helklass
- De inblandade eleverna tillsammans med vuxen
- Vi löser det själva

32. Känner du att det finns en/flera elever i din klass som är populärare än andra att vara med?

- Ja
- Nej

33. Om du svarat ja, vad kan det bero på?

- Personen är "inne", har de senaste kläderna, sakerna
- Snäll, bra kompis helt enkelt
- Tuff, ledaren i "gänget"
- Annat

34. Finns det en/några elever i din klass som du på något sätt tycker är "jobbiga" och som du undviker helst?

- Ja
- nej

35. Om du svarat ja, vad kan detta bero på?

- Vi är olika
- Hon/han vill ta över och bestämma
- Vi ser olika ut
- Hon/han tränger sig på
- Annat

36. Är det ok att säga att man inte vill vara med en vän då man redan bestämt att vara med en annan?

- Ja
- nej
- ibland

37. Hur känns det att säga till en vän att du ska vara med en annan och att vännen inte får vara med?

- Det är lätt, inga problem
- Det är svårt
- Olika, det beror på vem det är

Tack för din medverkan!

Sarah och Anna

Bilaga 6

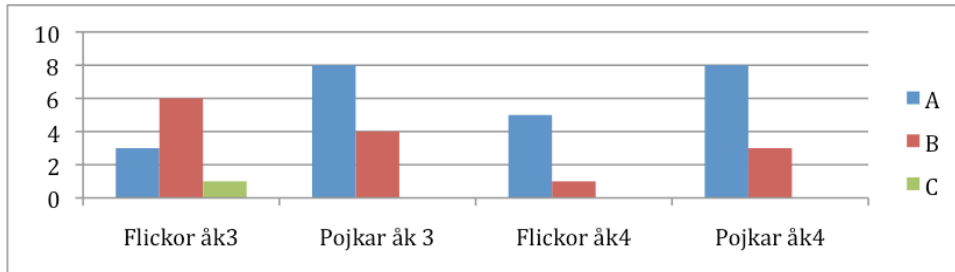
8.6 Resultat elevenkäterna

Vad tycker du om din skola?

a. Gillar min skola mycket

b. Gillar min skola

c. Gillar inte min skola

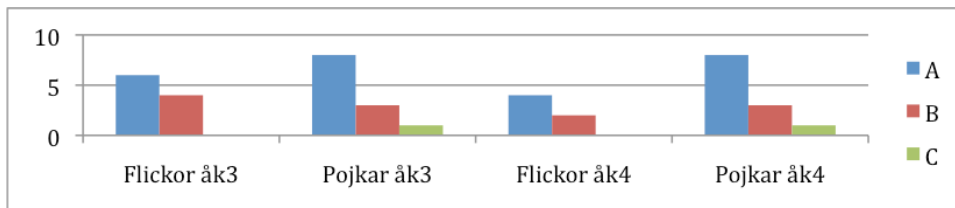

Vad känner du för att gå till skolan?

a. Det känns bra

b. Det känns ganska bra

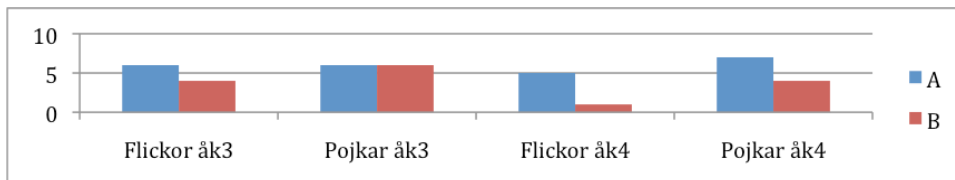
c. Det känns inte bra

Känner du till Trygghetsteamet på din skola?

a. Ja

b. Nej

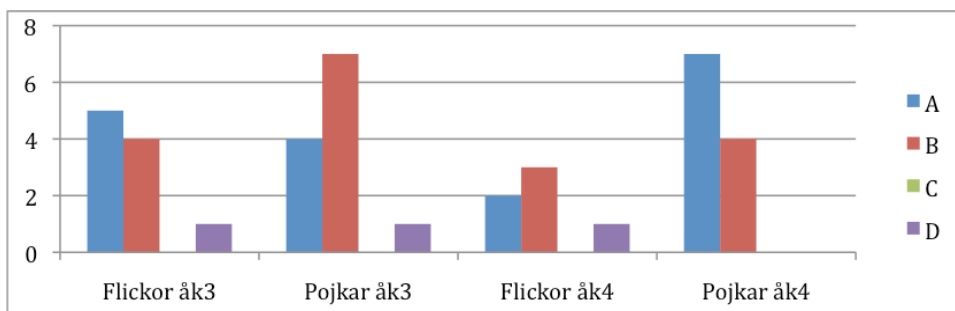
Får du tid att prata enskilt med din lärare?

a. Ja, varje vecka

b. Ja, men inte varje vecka

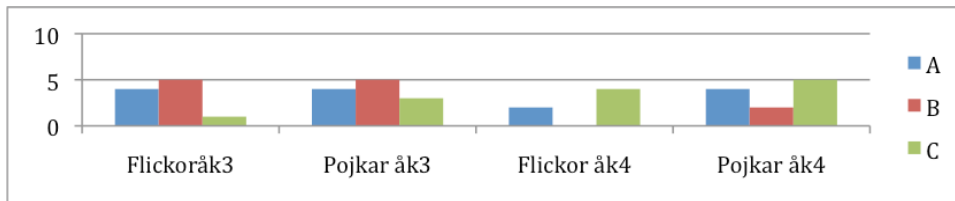
c. Nej, det händer inte så ofta

d. Nej, det händer nästan aldrig

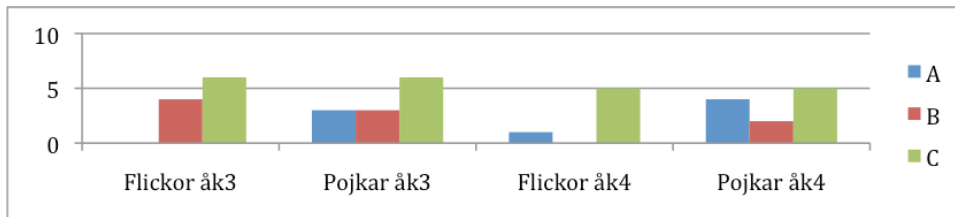
Får du vara med och bestämma var/med vem du ska sitta bredvid i klassrummet?

a. Ja   b. Nej   c. Ibland

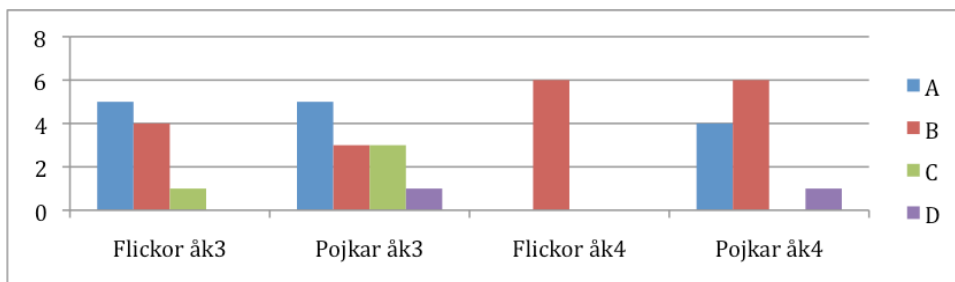
Får du vara med och bestämma vem du ska arbeta med på lektionerna?

a. Ja   b. Nej   c. Ibland

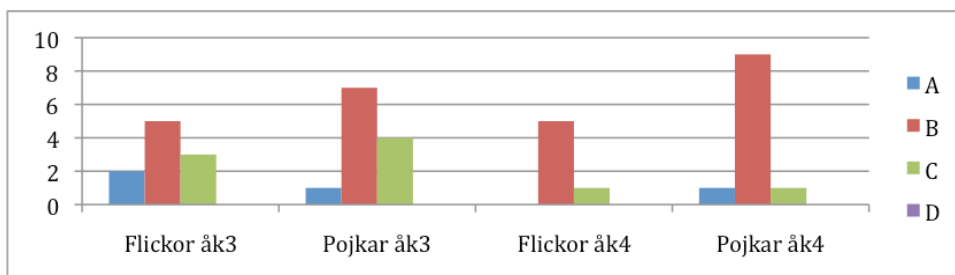
Hur är gemenskapen i klassen?

a. Toppen   b. Bra   c. Mindre bra   d. Dålig

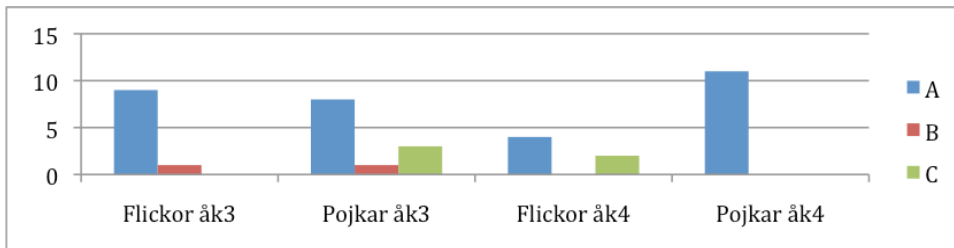
Om du säger ifrån, lyssnar dina klasskompisar på dig då?

a. Ja, alltid   b. Oftast   c. Sällan   d. Nej, aldrig

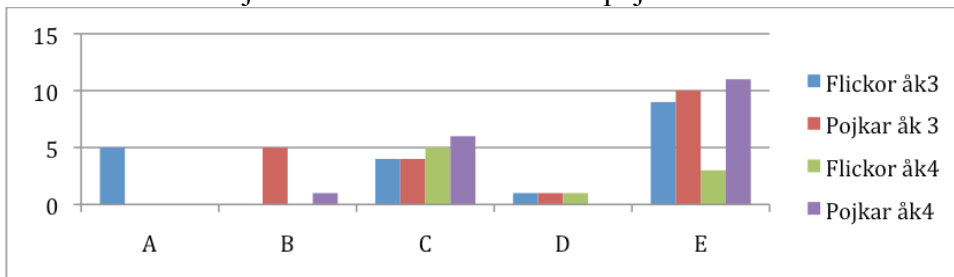
Tycker du att du har lätt för att få vänner?

a. Ja   b. Nej   c. Ibland

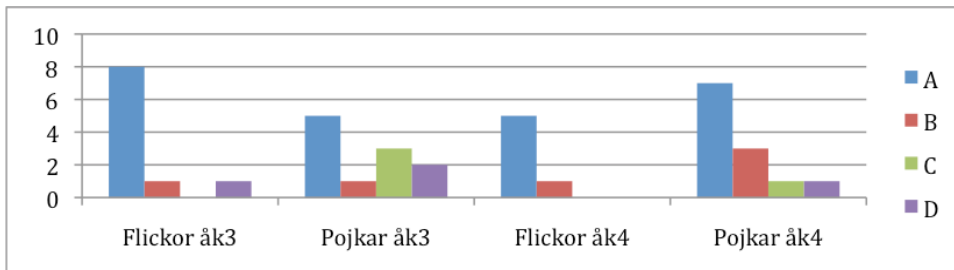
Vilka är dina kompisar?

a. Flickor   b. Pojkar   c. Både flickor och pojkar   d. Klasskamrater och andra elever

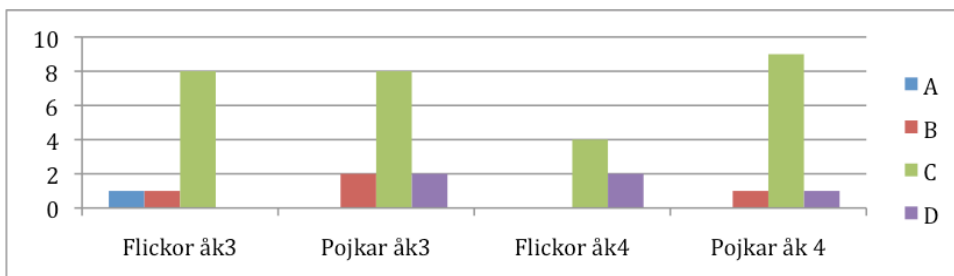
Har du haft samma vänner sedan lång tid tillbaka i skolan?

a. Ja, sedan förskolan   b. Ja, sedan vi började förskoleklass
c. Ja, sedan ett år tillbaka   d. Nej, byter rätt ofta

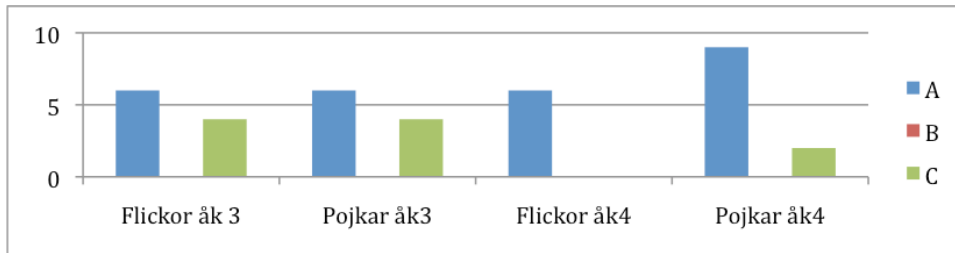
Vem bestämmer när du är med dina vänner?

a. Jag bestämmer   b. Låter den andre bestämma
c. Båda bestämmer   d. Beror på vem jag är med

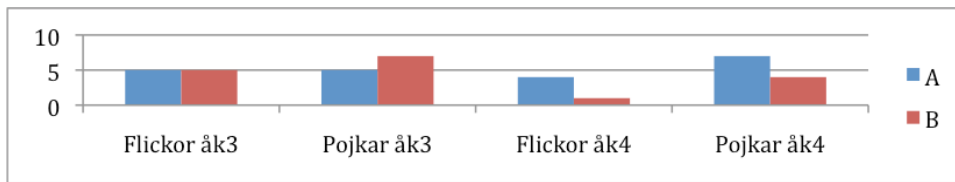
Har du alltid någon att vara med på rasterna?

a. Ja   b. Nej   c. Ibland

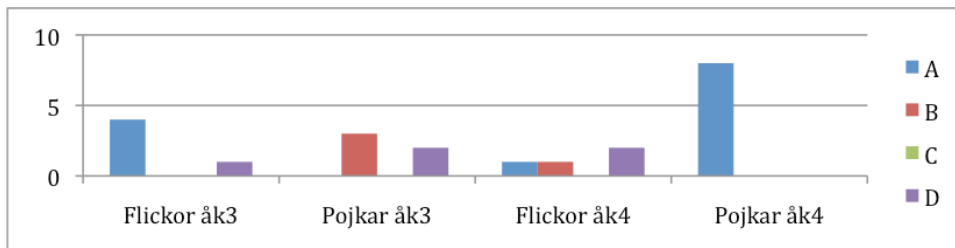
Är du ensam någon gång?

a. Ja   b. Nej   c. Ibland

Om du är ensam, varför?

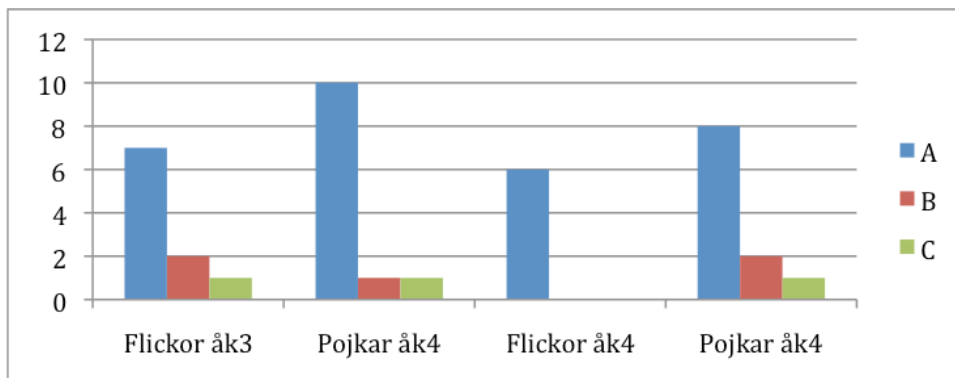
a. Valde det   b. Fick inte vara med fast jag frågade
c. Jag vågade inte fråga så jag blev ensam   d. Annat

Alla eleverna har fyllt i att de har flera vänner och även flera bästisar. Alla tycker det är ok att bästisen umgås även umgås med andra.

De elever du umgås med på skolan, umgås ni även på fritiden?

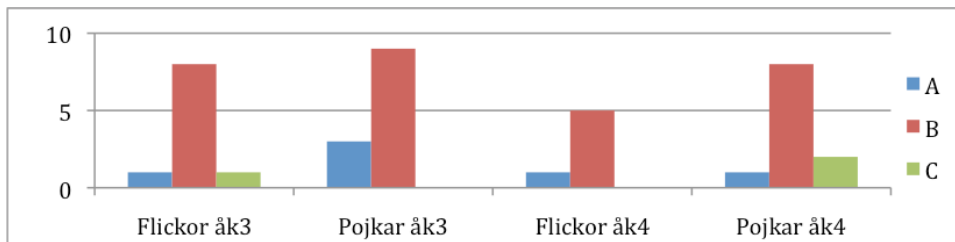
a. Ja, men bara några av dem   b. Ja med alla   c. Nej

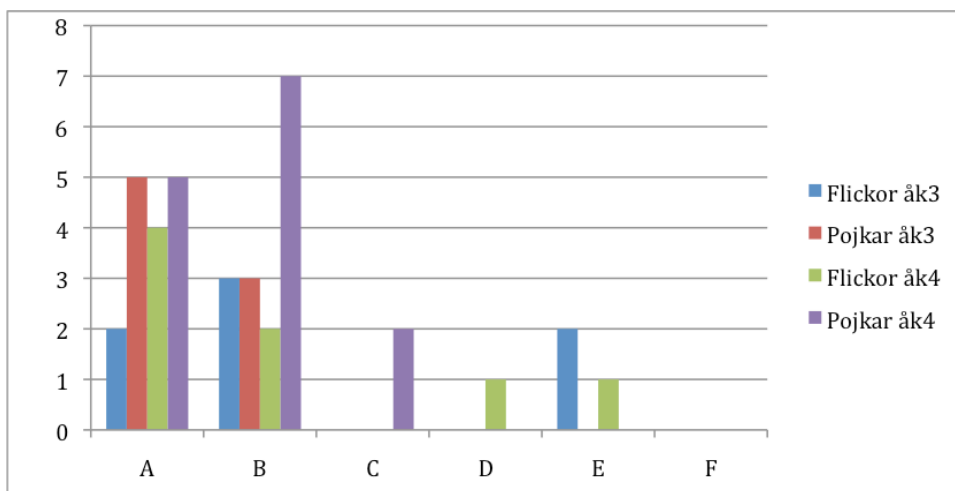
Hur umgås du helst?

- a. Med en person i taget   b. Flera personer utan problem   c. I grupp

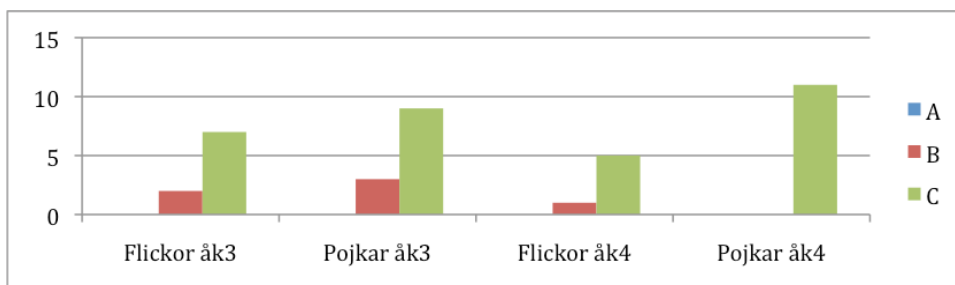
Vad får du för känslor om du inte får vara tillsammans med den du vill?

- a. Blir ledsen   b. Funderar o undrar varför   c. Orättvist
d. Blir arg o vill ge igen   e. Jag är sämre som person   f. Känner skam

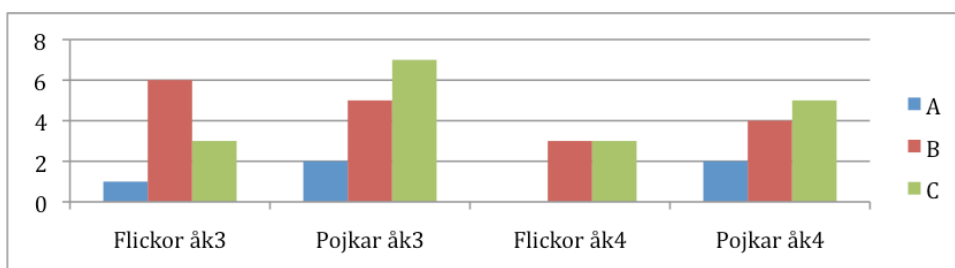
Hur ofta händer det att du inte får vara med den du vill?

- a. Varje dag   b. Några gånger i veckan   c. Ganska sällan

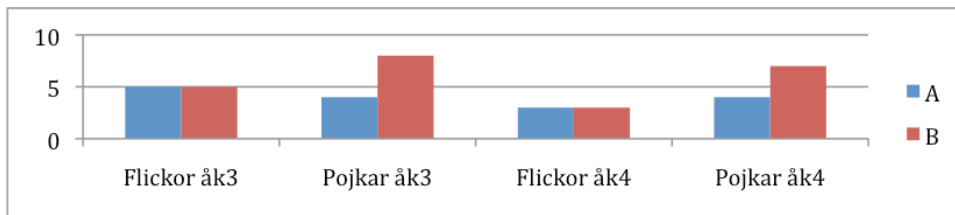
Hur löser ni problem som uppstår om vem som ska vara med vem?

- a. I helklass   b. Inblandade elever med vuxen   c. Vi löser det själva

Känner du att det finns en/flera i din klass som är populärare att vara med än andra?

a. Ja   b. Nej

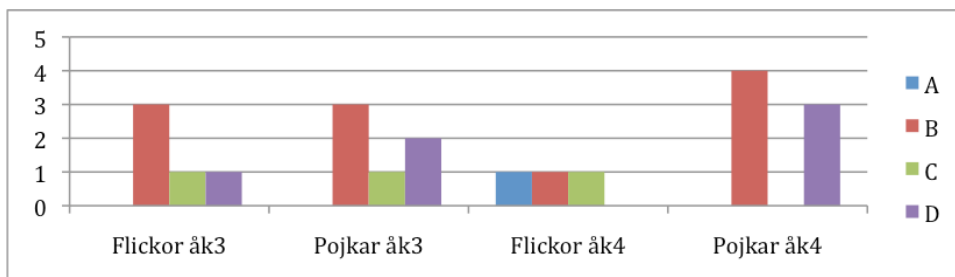
Om Ja, vad beror det på?

a. Personen är inne, senaste kläderna osv.

b. Snäll, bra kompis

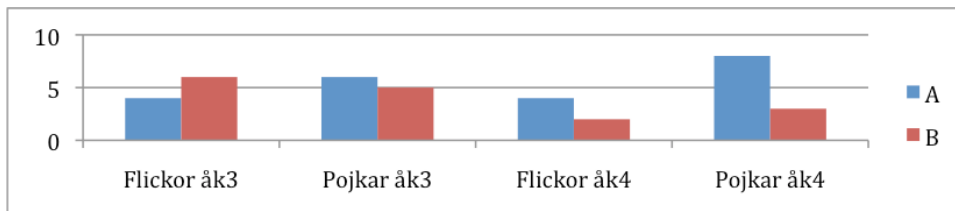
c. Tuff, ledaren i gänget

d. Annat

Finns det en/flera i din klass som är ”jobbiga” och som du helst vill undvika?

a. Ja   b. Nej   (en elev i åk 3 pojke la själv till kolumnen ibland)

Om du svarat Ja, vad beror det på?

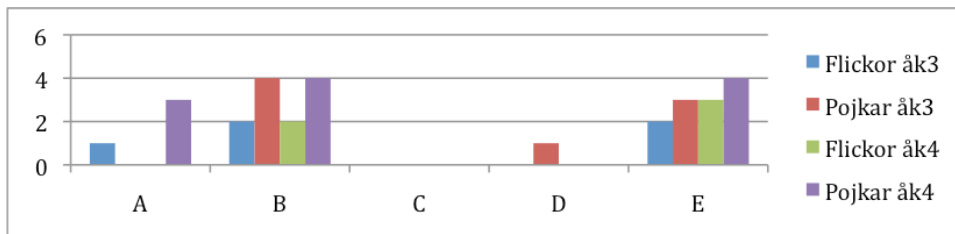
a. Vi är olika

b. Han/hon vill ta över och bestämma

c. Vi ser olika ut

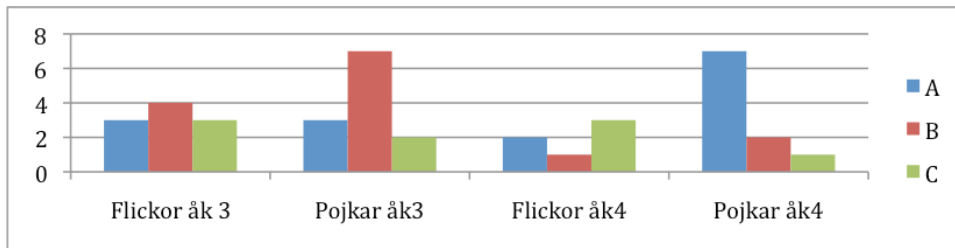
d. Hon/han tränger sig på

e. Annat

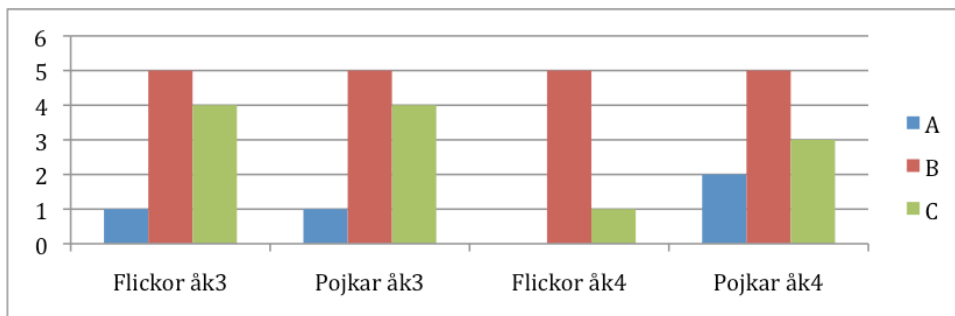
Är det ok att säga att man inte vill vara med en vän när man gjort upp med en annan?

a. Ja   b. Nej   c. Ibland

Hur känns det att säga nej till en vän som vill vara med när man ska vara med en annan?

a. Det är lätt, inga problem   b. Det är svårt   c. Olika, beror på vem

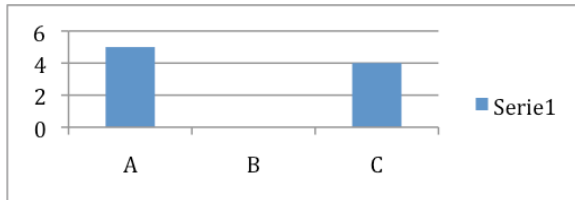

Bilaga 7

8.7 Resultat pedagogenkäterna

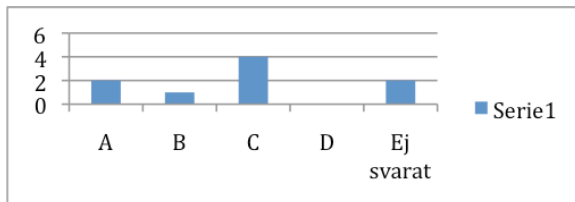
Anser du att elevernas framgång/motgång i sitt relationsarbete påverkar deras inläring?

- a. Ja   b. Nej   c. Både och

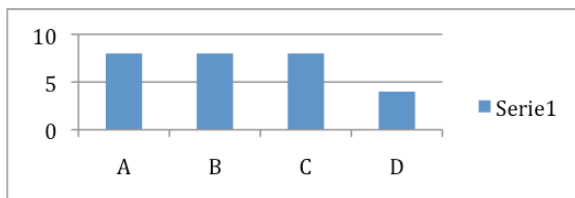
Hur formbara upplever du som pedagog att dina elever generellt är gällande förändringar av etiska värden och uppförande i skolan?

- a. Lätta   b. Svåra   c. Både och   d. Omöjliga (2 svarade ej på frågan)

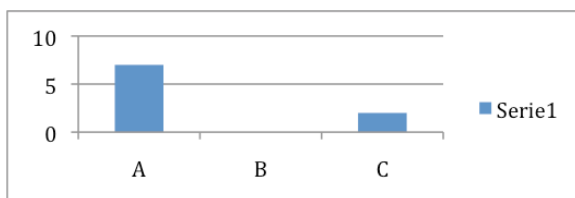
Hur arbetar du med värdegrunden, kryssa i ett eller flera alternativ:

- a. Invävt i det vardagliga arbetet   b. Vid uppkommen situation med de inblandade
c. Kompissamtal   d. Annat

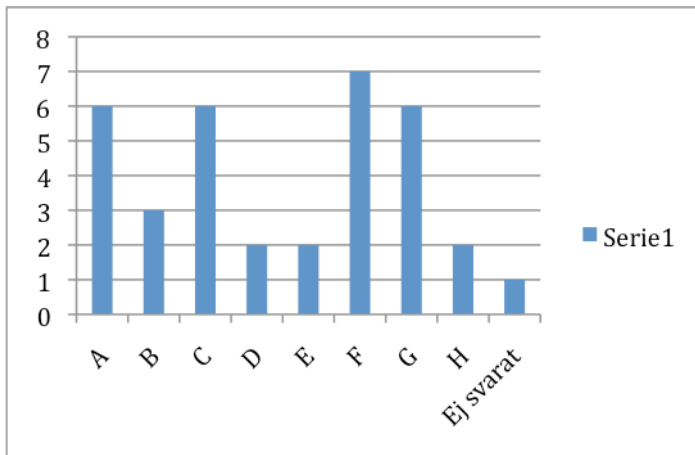
Upplever du som pedagog att elevernas hemförhållanden påverkar deras sociala relationer i skolan?

- a. Ja   b. Nej   c. Ibland

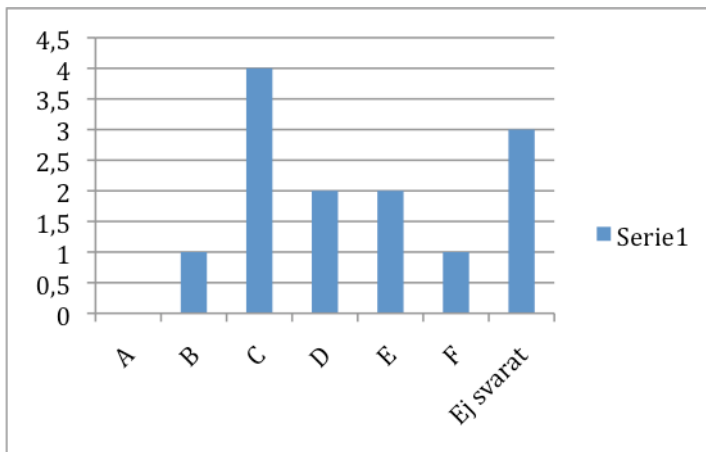
Vilka hemförhållanden upplever du har påverkan i så fall?

- a. Tidsbrist/stress   b. Ekonomi   c. Nya familjekonstellationer
 d. Syskon   e. Flyttning   f. Skilsmässa
 g. Alkohol/missbruk   h. Annat
 (1 har ej svarat på frågan)

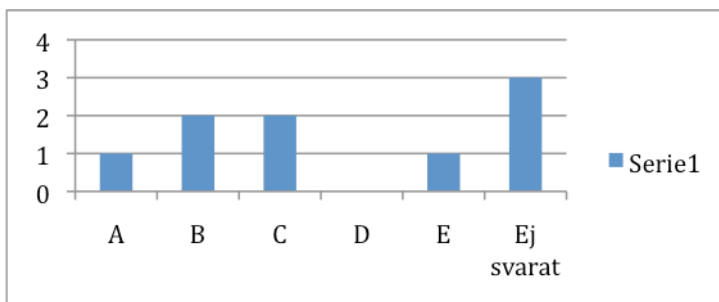
Vad har du för erfarenhet av utslutna elever, sätt ett kryss eller flera på det som stämmer!

- a. Aldrig uppmärksammat det   b. Uppmärksammat men finns inte nu
 c. Uppmärksammat och det finns nu   d. Det finns på skolan men inte i min klass
 e. Det pågår i min klass nu   f. Annat   (3 har ej svarat)

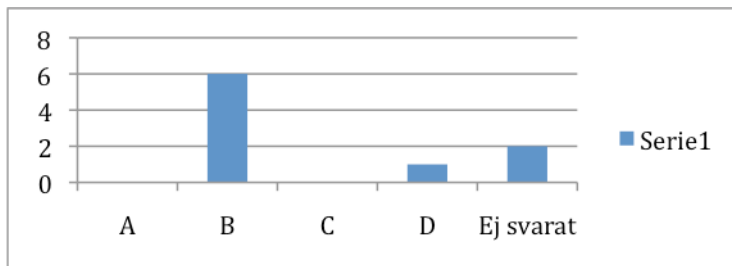
Hur ofta anser du att eleverna är ojusta mot varandra?

- a. Varje dag   b. Flera ggr/vecka   c. Några ggr/vecka
 d. Nästan aldrig   e. Annat
 (3 har ej svarat)

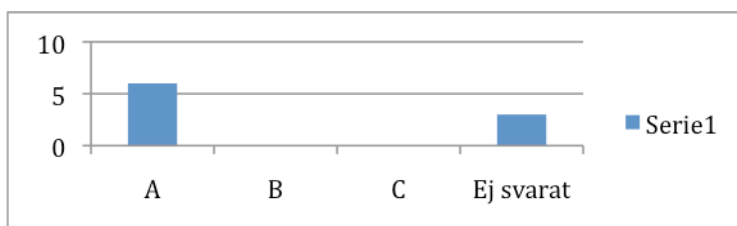
Hur anser du att gemenskapen inom klassen är bland eleverna?

- a. Toppen   b. God   c. Dålig   d. Annat   (2 har ej svarat)

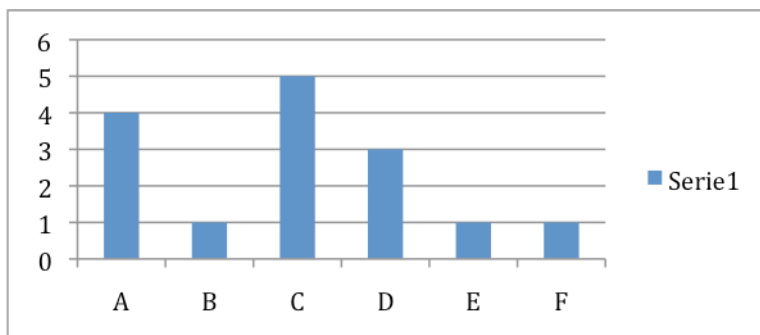
Upplever du att eleverna söker sig till andra (utanför sin egen klass)?

- a. Ja   b. Nej   c. Inte vad jag märkt   (3 har ej svarat)

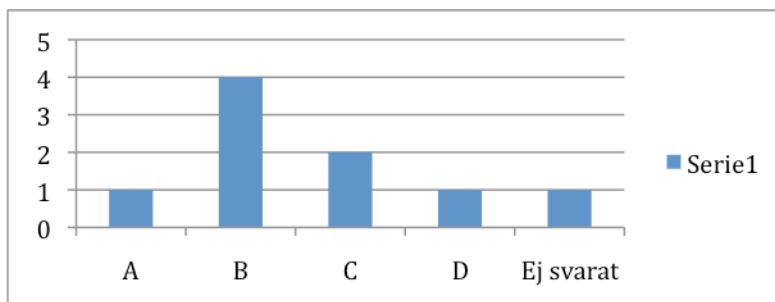
Om du svarat Ja, vad stämmer med nedan påståenden?

- a. Oftast samma elever   b. Oftast olika elever   c. Söker sig till parallellklassens elever
 d. Söker sig till yngre elever   e. Söker sig till äldre elever
 f. Söker sig till syskon och deras umgänge

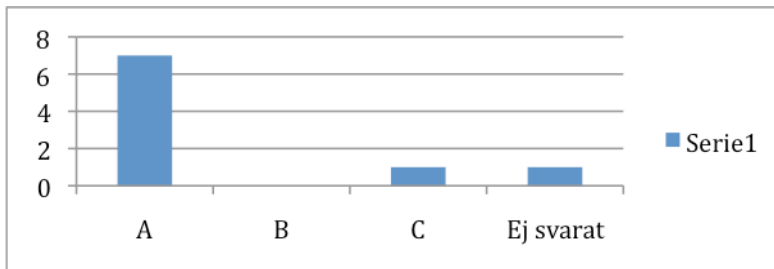
Hur ofta upplever du att det är "tjafs" mellan eleverna om vem som ska vara med?

- a. Aldrig   b. Ibland   c. Sällan   d. Ofta   (1 har ej svarat)

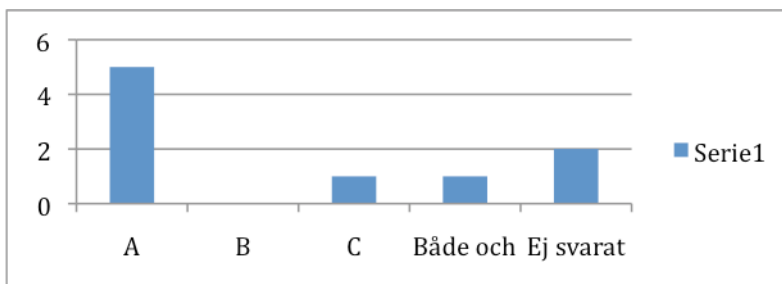
Registrerar du om eleverna umgås med varandra på fritiden?

a. Ja   b. Nej   c. Ibland   (1 har ej svarat)

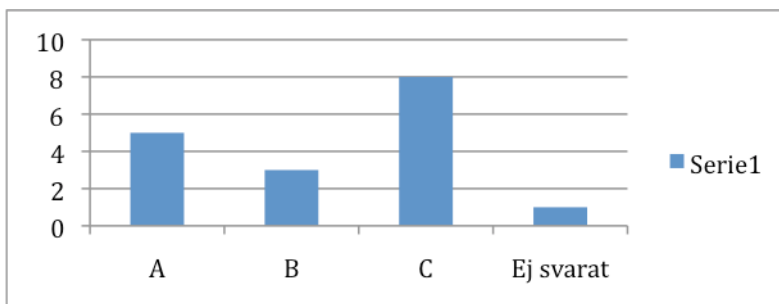
Hur anser du att det påverkar deras relationsarbete?

a. Positivt   b. Negativt   c. Annat   (1 person skrev Både och, 2 har ej svarat)

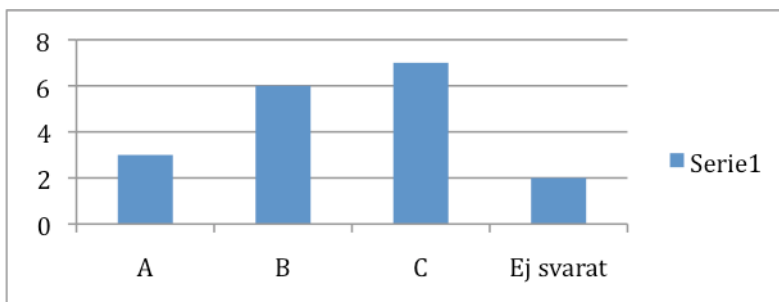
Var anser du att eleverna är mest aktiva i sitt skapande av sociala relationer?

a. I klassrummet   b. I hallen/kapprummet   c. Skolgården/rasterna
(2 har ej svarat)

Var upplever du att problematiken runt elevernas relationsarbete äger rum?

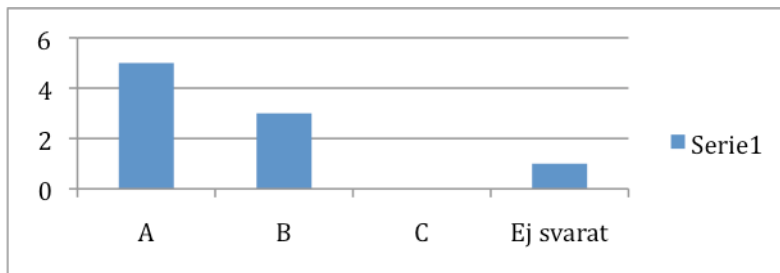
a. I klassrummet   b. I hallen/kapprummet   c. Skolgården

Hur anser du att ert rastvaktsystem fungerar?

- a. Tillräckligt med rastvakter, funkar bra
c. Måste bli bättre, vi kan omöjligt se allt

- b. För få rastvakter, men fungerar ok
(1 har ej svarat)

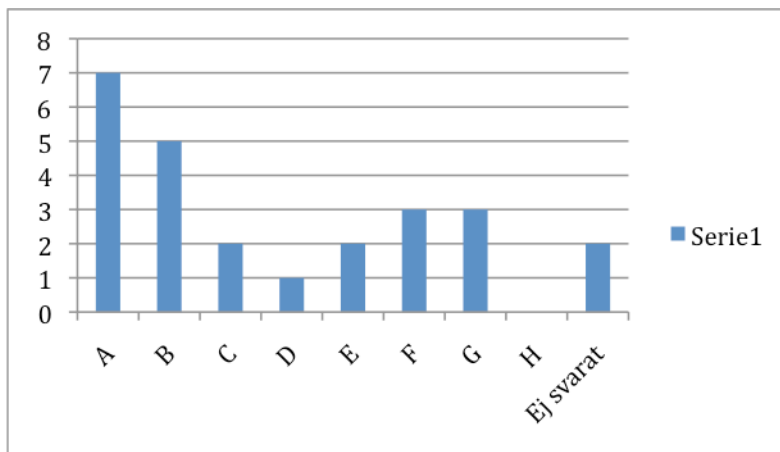

Hur anser du att uteslutning kan påverka eleven? sätt kryss på de påståenden som stämmer.

- a. Ensammare
d. Trotsig
g. Blir bråkig

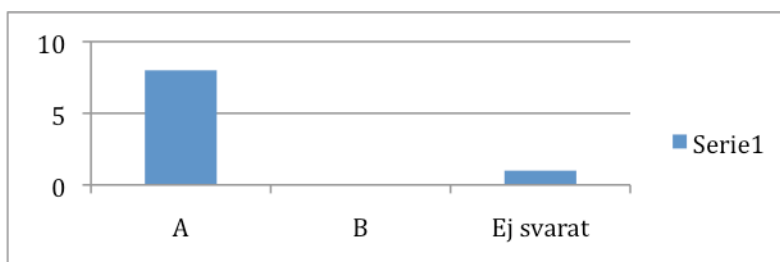
- b. Tystare
e. Högre sjukfrånvaro
h. Annat

- c. Håller sig nära läraren
f. Hamnar efter kunskapsmässigt
(2 har ej svarat)

Har eleverna möjlighet att öva/förbättra sina sociala relationer under lektionstid?

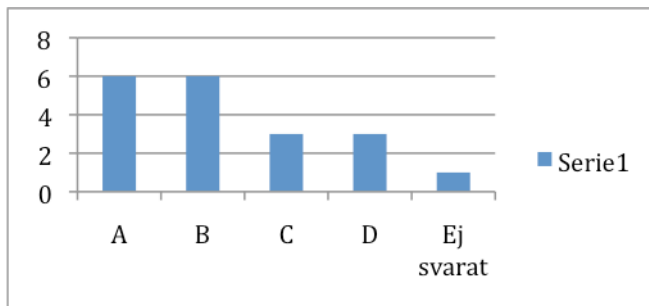
- a. Ja   b. Nej   (1 har ej svarat)

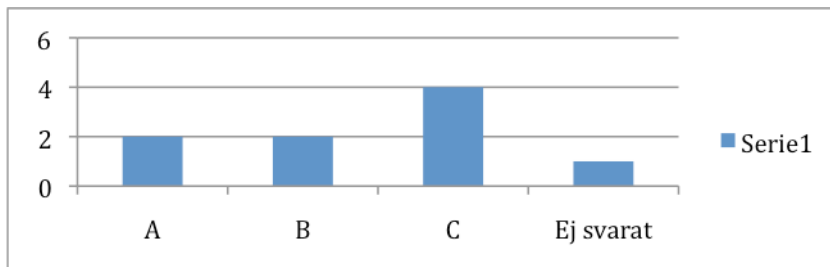
På vilket sätt?

- a. Arbeta två och två   b. Arbeta i mindre grupper
c. Olika grupperingar som eleverna valt själva   d. Annat   (1 har ej svarat)

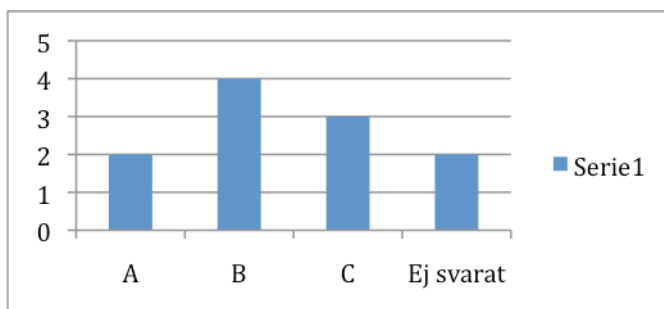
Kan eleverna påverka sin placering i klassrummet?

- a. Ja   b. Nej   c. Ibland   (1 har ej svarat)

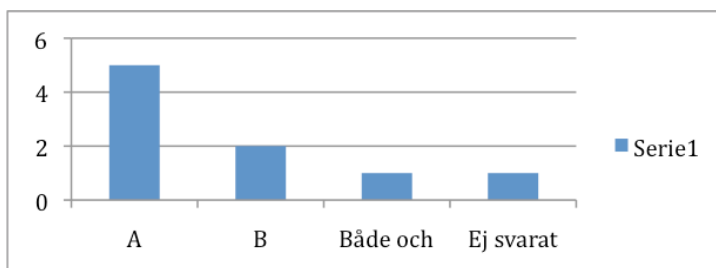
Om du bestämt att eleverna ska arbeta i bestämda grupper låter du dig då övertalas om elever ber om att du ska ändra i din planering?

- a. Ja, det händer lite då och då   b. Ja, men bara om eleven har goda argument
c. Nej, har jag bestämt en ordning så gäller den   (2 har ej svarat)

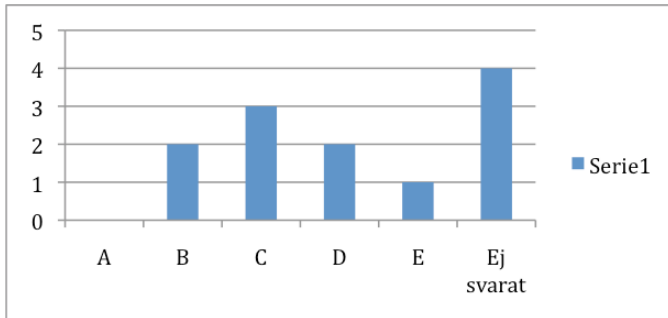
Märker du av någon popularitet bland eleverna, att vissa är mer populära att vara med än andra?

- a. Ja   b. Nej   (1 har skrivit både och, 1 har ej svarat)

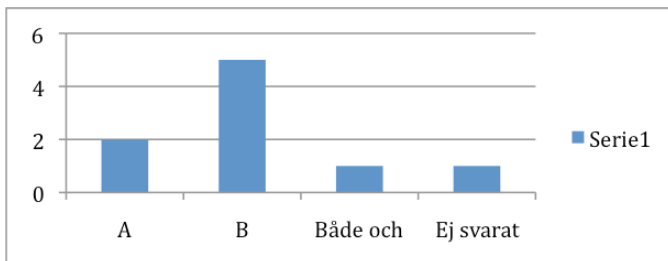
Vad tror du denna popularitet kan bero på?

- a. Eleven är ”inne”, har det senaste
 b. Uppfattas som rolig
 c. Uppfattas som en snäll kompis
 d. Ledare, uppfattas som ”tuff”
 e. Annat
 (4 har ej svarat)

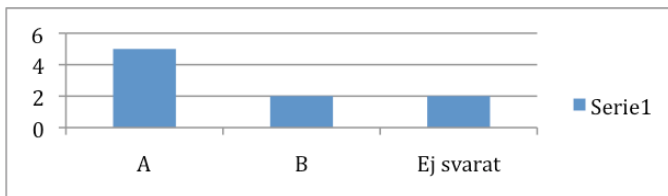
Märker du om elevens levnadsstandard har någon påverkan på elevens sociala relationer?

- a. Ja
 b. Nej
 (1 har skrivit både och, 1 har ej svarat)

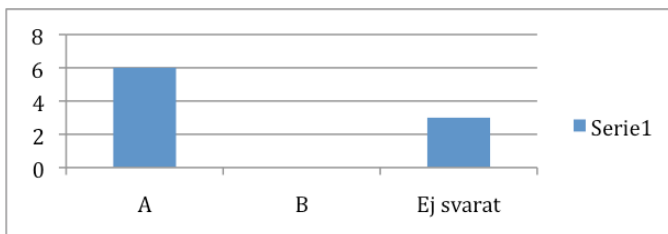
Anser du att en populär elev lättare kan utesluta en annan elev?

- a. Ja
 b. Nej
 (2 har ej svarat)

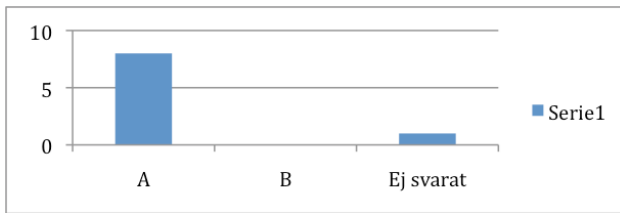
Anser du att en elevs personlighet har stor betydelse i det sociala relationsarbetet?

- a. Ja
 b. Nej
 (3 har ej svarat)

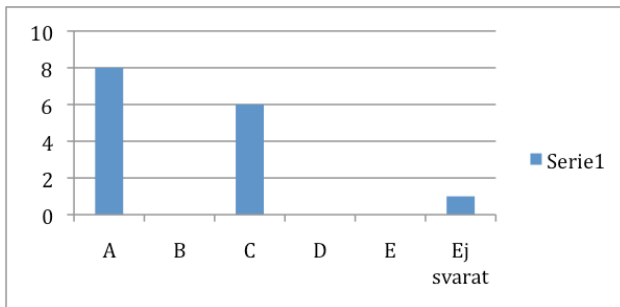
Anser du att skolan kan påverka elevernas relationsarbete?

- a. Ja
 b. Nej
 (1 har ej svarat)

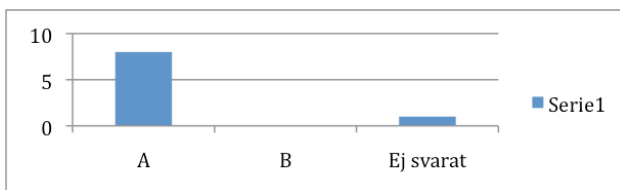
Upplever du att du har en generellt god kommunikation med dina elevers föräldrar? Vilka konsekvenser har detta svar?

- a. Ja   b. Nej   c. Positivt   d. Negativt   e. Annat   (1 har ej svarat)

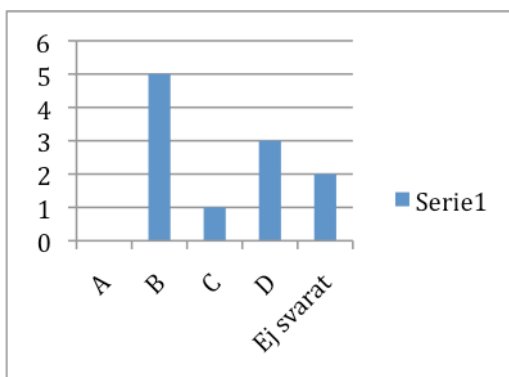
Involverar du de berörda föräldrarna om en elev blir utesluten?

- a. Ja   b. Nej   (1 har ej svarat)

Att prata med alla elever, en och en, vad stämmer med nedan påståenden i ditt fall?

- a. Jag hinner prata en längre stund med alla elever varje vecka
 b. Jag hinner prata en kort stund med alla elever varje vecka
 c. Nej, inte alla men de flesta varje vecka
 d. Jag pratar med alla men kanske inte en och en, utan i grupp

Vilken princip arbetar du efter vanligtvis i ditt klassrum?

a. Likhetsprincipen   b. Behovsprincipen   c. Merit/förtjänstprincipen
(4 har ej svarat)

